

לְשׁוֹנֵנוּ

כרך שישים ושישה, חוברת ראשונה ושנייה
התשס"ד

תדפיס



הוצאת האקדמיה ללשון העברית

“שותק לו האדון”¹: תפקודיו של המבנה “פועל + ל- + כינוי
חוזר לנושא” בעברית של ימינו

1. מבוא

העברית של ימינו מתאפיינת בהתרחכות רבה של שימושיה של ל- הדטיב שאינה חלק מערכיותו הלקסיקלית-התחבירית של הפועל ואינה מייצגת משתתף באירוע, אך עשויה להיות קו-רפרנציאלית לאחד המשתתפים או לכונן לישות מחוץ לאירוע. תפקידו המובהק של המושא העקיף ביחסת הדטיב הוא ציון המשתתף מקבל הפעולה.² אבל הכינוי ביחסת הדטיב אינו מוגבל רק לציון משתתף באירוע, למשל: הקפאתי לה את הבשר, הרסתי לי את המכונית, היא הלכה לה הביתה. במבעים אלה אין הכינוי ביחסת הדטיב מציין משתתף נוסף באירוע. הדטיב החופשי, הבלתי לקסיקלי והבלתי אקטנציאלי (כלומר שאינו מאזכר משתתף הכרחי באירוע) אינו חבר מרכזי בקטגוריה. כפי שנראה בהמשך (2§), הוא עשוי לשמש בתפקיד אד-נומינלי (כאשר הוא מציין שייכות, להלן: “דטיב פוססיבי”), בתפקיד אד-ורבלי (כ”דטיב קומודי”, כלומר ככינוי דטיבי המאזכר את בעל העניין, הנהנה או המקופח) או בתפקיד של מתאר משפט (כ”דטיב אתי”. המבנה שהוא מושא עיונו, שיש בו ל- + כינוי חוזר למשתתף-הנושא, הוא, כפי שיוסבר, תת-סוג של דטיב אתי).³

התכונה המשותפת לדטיב החופשי לסוגיו היא, שהוא מציין את המושפע (affectee), בין שהוא קו-רפרנציאלי למשתתף באירוע בין שהוא נמצא מחוץ לאירוע אך בעל עניין בו. כאשר הכינוי הדטיבי מופנה לנמען שאינו משתתף באירוע, אך נקרא להיות לו עד פוטנציאלי, תפקידו בדרך כלל להרשים את הנמען או לזעזעו, כפי שנראה להלן. במאמר זה אדון בעיקר בתפקידיו המיוחדים של המבנה של פועל + ל- + כינוי חוזר למשתתף-הנושא,⁴ דהיינו, כינוי דטיבי שיש בו

1. ש”י עגנון, שירה, ירושלים ותל-אביב תשל”א, עמ’ 64.

2. כתרגום שמו מלטינית, datum. כלומר dativus היא היחסה המציינת את פעולת הנתינה.

3. גלינרט (1989, עמ’ 242-244) כולל את כל סוגי הדטיב החופשי (הלא-אקטנציאלי) תחת שם אחד: semi-adverbial datives.

4. כאשר הכוונה לתפקידים התמטיים (שאינם מקבילים בהכרח לתפקידים התחביריים) של הפועל (שאינו אגנטי תמיד) ושל הפועל (שאינו פציננט מובהק תמיד), אכנה אותם “המשתתף-הנושא” ו”המשתתף-המושא”. עם זאת, לשם קיצור אכנה את הכינוי הדטיבי החוזר למשתתף-

השתקפות של הפעולה המתקדמת מן המשתתף-הנושא אל הכינוי, וחוזרת ממנו אל אותו משתתף שאינו ניתן להמרה בכינוי גוף אחר. דטיב קו־אגנטי זה הוא יסוד נתמך (clitic) מחויב, המוגבל למעמד פרנומינלי (כלומר אינו יכול להציג צירוף שמני מלא) והחייב להיות צמוד לפועל. מבנה זה מדגיש את עצמאותו של הפועל, העושה את הפעולה לעצמו ועל דעת עצמו, בלי להתחשב בעולם סביבו:

1. הג'יפ נעצר. בדממה שהשתררה אפשר היה לשמוע את הלבואה מפצצת לה את העצמות (הארץ, גלריה, 1.11.2002).

מעניין לציין כי מקרב מילות היחס בעברית ובאחיותיה רק ל- היחס יכולה לשמש בתפקיד מעין זה. הדבר מעיד על הזיקה בין משמעותה היסודית כמילית המורה על כיוון, במקרה זה הפניה חזרה לנושא, ובין משמעויותיה הפרגמטיות השונות במבנה הנדון.

השם "דטיב רפלקסיבי" הנהוג לעתים בספרות המחקר⁵ עשוי להטעות, שכן ניתן להסיק ממנו שמשמעותו של הכינוי הדטיבי הנדון רפלקסיבית בלבד (כלומר הוא נמצא בתפוצה משלימה עם הכינויים הרפלקסיביים המפורשים בעצמו/לעצמו), ולא היא, כפי שנראה להלן (2.3§). בהמשך אטען כי הדטיב הקו־אגנטי הוא תת-סוג של דטיב אתי או קטגוריית ביניים המצויה בגבול שבין דטיב אתי לדטיב שנהוג לכנותו בכלשנות המודרנית "דטיב פוססיבי".⁶

כדי להבהיר טענה זו אתחום (בפרק 2) את גבולותיו של הדטיב הקו־אגנטי ביחס לדטיב האתי מהטיפוס המקובל בלשונות אירופה (המכוון לישות שמחוץ לאירוע), וכן ביחס לדטיב הפוססיבי וביחס לדטיב קומודי. עם זאת, לעתים הגבולות בין הקטגוריות חמקמקים, שכן אין לנו עניין כאן במבנה צורנית-חבירי אחד המתקשר באופן בלעדי למשמעות אחת, אלא בתופעה של אינפרנסים פרגמטיים, כלומר משמעות בלתי קבועה (או בלתי מוגדרת מראש) של המבנה הזוכה לעיצוב דינמי על ידי ההקשר. ניתן אפוא לומר כי הגישה המדגישה במידה מוגזמת את המישור הפרדיגמטי על חשבון המישור הסינטגמטי והמניחה כי לדובר יש אפשרות בחירה

הנושא "דטיב קו־אגנטי" (כאשר הנושא מחולל את הפעולה אך אינו אגנטי, כגון כשהוא דומם, נציין זאת במפורש).

5. למשל, בורר וגרודז'ינסקי, 1986, עמ' 185-188; גלינרט, 1989, עמ' 242-244; כהן, תשנ"ג, עמ' 181.

6. המונח "דטיב פוססיבי" מקובל בדיונים העוסקים בשימושי הדטיב בלשונות המודרניות (ראה למשל ברמן, 1982; בורר-גרודז'ינסקי, 1986 ורבים אחרים). למעשה כוונתו לדטיב המציין זיקה אינהורנטית בין הבעלים או השלם ובין העצם המשוך או החלק. מתאים יותר לכנותו Dative of Pertinence, שכן בדקדוק הלטיני הדטיב הפוססיבי הוא הדטיב עם esse, המשמש כאשר הדגש על הקניין (לאו דווקא המשוך) במקום על בעל הקניין. למשל "Est mihi plenus albanus cadus" (הורציוס).

בין מבנים הנמצאים בתפוצה משלימה, וכי לבחירה זו יש תוצאות סמנטיות קבועות (כלומר בלתי תלויות בהקשר), אינה עומדת במבחן המציאות.

מבנים הכוללים כינוי דטיבי קו־אגנטי (שאינו ניתן להמרה בגוף אחר) מצויים במקורות, בלשון המקרא ובלשון חכמים, והם מצויים גם בלשונות שמיות קרובות, כגון בארמית הבינונית ובסורית. בלשון המקרא המבנה נפוץ בעיקר בגוף שני אחרי ציווי (כגון "לך לך"), ובמקרים מעטים בגוף שני או שלישי בבניין קל (בדרך כלל בעבר או בכינוי פועל), למשל, "רבת שכנה לה נפשי" (תה' קכ, ו), "פרא בודד לו אפרים" (הו' ח, ט), "הנה בטחת לך על משענת הקנה הרצוף הזה" (מל"ב יח, כא), "כי הנה הסתיו עבר הגשם חלף הלך לו" (שה"ש ב, יא).

בלשון חכמים הוא משמש במשמעות אינגרסיבית לציון שלב הכניסה למצב או היציאה ממנו, בעיקר עם פועלי תנועה, כגון בא לו, נכנס לו, יצא לו, ירד לו, עמד לו, ישב לו.⁷ כך למשל, "בא לו אצל פרו" (יומא ג, ח), ובשימוש דומה גם בסורית. למשל,⁸ "ואתא לה למדינתה" (כלומר, בא ואחר כך היה נוכח), "לא הוא תנן קם לה גיר איכנא דאמר" (כלומר, קם ולא היה מת עוד).

בבלשנות השמית ובבלשנות המקרא יש המכנים את הדטיב הקו־אגנטי "דטיב אתי",⁹ ויש שאינם מבדילים בינו ובין הדטיב קומודי. למשל, גזניוס (1910, עמ' 381) מתאר כ"דטיב קומודי (או אינקומודי) המתפקד, בעיקר בלשון המקראית הלא-רשמית ובלשון המאוחרת, כדטיב אתי פלאונסטי [כלומר כדטיב אתי שיש בו חזרה עודפת על אותו רפרנט]."¹⁰ בהמשך נחזור לשאלת ההבחנה ביניהם, בעיקר בהופיעם ככינוי חוזר למשתתף-הנושא. ברם השימוש שעושה העברית של ימינו במבנה של פועל + ל- + כינוי חוזר לנושא התרחב מאוד, והוא שונה בדרך כלל מן המצוי במקורותינו העבריים, בארמית הבינונית ובסורית.

אני טוענת כי למבנה הכולל כינוי דטיבי יש משמעות מופשטת¹¹ של טשטוש

7. ראה סוקולוף, תשכ"ט, עמ' 270-272. לדעתו צורות אלו מושפעות מן הארמית; לעומתו סבור בנדריד (תשכ"ו, עמ' 146-147) שהיוונית היא שהשפיעה.

8. לפי י' יוסטן, הלשון הסורית של הפשיטתא והתרגום הסורי העתיק לבשורת מתי: המבנה התחבירי, טכניקת התרגום והתפתחויות פנים-סוריות, עבודת דוקטור (באנגלית), האוניברסיטה העברית, ירושלים 1988. יוסטן מכנה את כל ההיקריות של כינוי דטיבי חוזר לנושא "דטיבוס אתיקוס".

9. לשאלה האם ראוי לכנות את הדטיב הקו־אגנטי בעברית ובלשונות שמיות אחרות "דטיב אתי", ראה למשל אולנדרוף, 1992. לדעתו (עמ' 5), חוסר ההתאם בגופים בין הנושא לכינוי הדטיבי אינו מהותי לתפקודו של האחרון כדטיב אתי גם בלשונות ההודו-אירופיות.

10. השווה גם ז'ואן (1991, עמ' 405). מוראוקה (1978, עמ' 497) מעדיף לכנות למ"ד זו centripetal lamedh כדי לציין את האפקט של הנושא היוצר לעצמו עולם פנימי מרוחק ונבדל מסביבתו; וראה ביקורתו של אולנדרוף (1992, עמ' 3). בד"ב (עמ' 515 §) מתארים אותה כ-dative of feeling.

11. על פי תורת Construction Grammar (גולדברג, 1995), המבנה התחבירי מתממש במסגרת

התכליתיות והאפקטיביות של הפעולה. משמעות זו, כך אטען (3§), בולטת בייחוד במסגרת המבנית של פועל + ל' + כינוי חוזר לנושא, שכן יש בה ביטול הניטרליות של הנושא, המומשג כפועל וכפעול כאחד, והיא מאפשרת המשגה של פעולה הנעשית מאליה, בהיסח הדעת, במקרה, או ללא תכלית מוגדרת.

אשר לעברית, טענתי היא כי המבנה של פועל + ל' + כינוי חוזר לנושא הוא אחד האמצעים התחביריים שפיתחה העברית המודרנית כפיצוי על היעדר מערכת מורפולוגית-תחבירית סדירה להבעת האספקטים של הפעולה, בעיקר להבעת גוונים של אימפרפקטיביות והמשכיות (4§). כמו כן אטען (5§) כי למבנה הכולל את הכינוי הדטיבי החוזר תפקיד פרגמטי מעבר למשמעות הלוגית-סמנטית של המבע (להלן "המישור הנאוטי"). אטען כי הוא מהווה מעין חתימה אישית של הדובר על תוכן הפרופוזיציה, בכך שהוא ממקם את האירוע על פי האופן (המודוס) שהדובר תופס את תפקידו או את מצבו של המשתתף-הנושא ב"כאן ועכשיו" המתוארים.¹² תפקיד זה אתאר כמודלי. כמונח "מודלי" אכוון הן למודוס האישי שלפיו ממקם הדובר את האירוע בשיח והן להתממשות הכינוי הדטיבי החוזר במבנים מודליים (במשמעות הבלשנית הצרה של "מודלי").

2. לשאלת תיחום גבולותיו של הדטיב הקו-אגנטי

2.1 תתי-קטגוריה של דטיב אתי

בבלשנות ההודו-אירופית המודרנית משמש המונח "דטיב אתי" (dativus ethicus), הלקוח מן הדקדוק הלטיני, לציון כינוי דטיבי צמוד לפועל (בעברית בעמדה פוסט-ורבלית) המציין מושפעות עקיפה וסובייקטיבית של ישות שאינה משתתפת באירוע. התנאי להתממשות המבנה הוא קיום יחס של קרבה בין המשתתף-הנושא ובין המושפע העקיף הנמצא מחוץ לאירוע. תפקידו התקשורתי הוא ליצור קשר של אמפטיה בין המוען לנמען. בעברית של ימינו הוא שכיח בגוף ראשון:

2. קח פרי ישראל ותהיה לי בריא (פרסומת, הארץ, מוסף שבועי, 29.8.2002).

3. אתה שומע, רק שלא תהיה לנו חולה (עזו, עמ' 12).

מבנית (construction frame) שיש לה משמעות סמנטית מופשטת (כחידה קוגניטיבית הוליסטית), שאינה קשורה במבנה הלקסיקו-סמנטי של הפעלים הרגילים להתקשר אליה.
12. המונח mode/modus זכה לשימושים שונים בספרות הבלשנית ובספרות הפילוסופית. משמעותו המילולית בלטינית כללית מאוד (הוא מציין אופן, דרך וכיוצא באלה). רמי-גורו (1988, עמ' 22) מגדירה מודוס: "un processus d'actualisation qui situe le procès par rapport à l'acte d'énonciation" "les modes personnels: 1986 ואחרים, וכך גם ארווה ואחרים, rapport à l'acte d'énonciation par permettent de marquer les différents degrés d'actualisation du procès signifié par le verbe".

בלשונות רומניות מבנה זה נפוץ אף בגוף שני, כדי להרשים או כדי לזעזע את הנמען. למשל, je te bois dix pastis en trois minutes (אני שותה לך עשרה פסטי [מעין ערק] בשלוש דקות).¹³ שימוש זה בכינוי הדטיבי חדר לעברית החדשה ככל הנראה דרך רוסית-פולנית-יידית.¹⁴ הוא מאפיין את לשון הדיבור או את העברית הלא-רשמית המודרנית,¹⁵ אך השימוש שעושה בו העברית של ימינו אינו בבואה מדויקת של לשונות אלה. יתר על כן, בלשונות השמיות הדטיב האתי אינו מוגבל, בעיקרו של דבר, לציון מושפע שאינו משתתף באירוע, והוא רגיל (באותן לשונות שבהן הוא מתועד) לשמש ככינוי חוזר למשתתף-הנושא. במצבי שיח לא-רשמיים, התפקידים הפרגמטיים של מבנה זה דומים לאלה של המבנה הכולל דטיב אתי שאינו מתאים למשתתף באירוע, כגון הבעת הפתעה או אי שביעות רצון, למשל:

4. נטל אז ראש העיר זוג מספרים [...] / לקח סכין [...] / אין תוצאות – ניסה פטיש / אבל ההיא צומחת חיש / גדלה לה כך ברב חצפה / ומגיעה כבר לרצפה (אבלעפיה וסידון, מעלה קרחות [נאמר על שערה הצומחת במהירות ואין איש יכול לעצור בעדה]).

בדוגמה זו האינפרנס הפרגמטי, המשתמע מן המבנה, מיוצג במרכיב האד-ורבלי ברב חוצפה, וכך גם, למשל, בדוגמה 34 להלן, שמצוי בה המתאר (ספן השיח) פשוט. אינפרנסים אחרים המשתמעים מן המבנה הם, למשל, לא ייאמן ואכן. הווי אומר: כמו הכינוי הדטיבי האתי, המכוון לישות שמחוץ לאירוע, אף הכינוי הדטיבי הקו-אגנטי מציין למעשה את עמדת הדובר ומשמש ליצירת קשר של הזדהות בין המוען לנמען.

2.2 בין דטיב קומודי לדטיב אתי

המונח דטיב קומודי (dativus commodi), השאול אף הוא ממסורת הדקדוק הלטיני, משמש לציון דטיב המופיע כצירוף שמני מלא או ככינוי במשמעות של "לטובת" או "לרעת" הפועל או הפעול.

הדטיב קומודי והדטיב האתי הקו-אגנטי נבדלים אפוא בכך שהאחרון מוגבל ליצורה פרונומינלית צמודת פועל ופוסט-ורבלית, המוגבלת מצד ההתאם למשתתף-

13. דוגמה של לקר המצוטטת אצל ברמן, 1982. בדוגמה זו לגוף שני (הנמען) משמעות גרית. ברמן מדגימה טיפוס זה (הכולל נמען גנרי) גם בעברית: צמח כזה יגדל לך בלי בעיות (היא מתרגמת את לך – for you/for one). נראה לי שהפנייה לנמען גנרי אינה רגילה בעברית (גם בדוגמה לעיל ראיית הנמען כגנרי אינה רגילה, לדעת).
14. ראה אבן-זוהר, תשמ"ו, עמ' 31.

15. בשנות השבעים עדיין היו שפסלו את השימוש בו, כיוון שראו בו שימוש בלתי נורמטיבי בעברית, כראובן סיוון למשל (ראה אצל ברמן, 1982, הפניה להרצאתו בקונגרס השנתי השלישי של האגודה לבלשנות שימושית, תל-אביב, יולי 1976).

הנושא בלבד. הדטיב קומודי עשוי להופיע בכל הגופים (לכוון הן הפועל הן לפעול), למשל קניתי לי חולצה (כדטיב קומודי) ניתן להמרה בקניתי לה חולצה לעומת ישבתי לי בשקט (דטיב קוֹ-אגנטי מחויב בהתאם למשתתף-הנושא). בנוסף, הדטיב קומודי עשוי להיקרות לא רק ככינוי אלא, כאמור, אף כצירוף שמני מלא, למשל, בחרתי לדינה חולצה. בעריכה המסומנת, כאשר המיקוד הוא על הנהנה (בדטיב), הוא עשוי להופיע לפני הפועל, למשל: לדינה קניתי את החולצה ולא לך. הוא עשוי להופיע גם כמילת שאלה, למשל למי קנית את החולצה? לא כן הדטיב הקוֹ-אגנטי המחויב בהתאם לנושא.

ההבחנה בין דטיב קומודי לדטיב אתי קוֹ-אגנטי ברורה למדי בפועלי ביצוע (verbs of accomplishment) ובפועלי השגה (verbs of achievement), כגון פועלי רכישה, הנעשים למען הנהנה (כלומר דטיב קומודי), למשל קנה בדוגמה לעיל. לא כן פועלי תנועה אינטרנזיטיביים, שאינם מציינים פעולה שיש עמה תוצאה ממשית (אף שעשויה להיות לה בדיעבד השפעה על מצבו של המשתתף-הנושא). למשל:

5. אחר כך רץ לקנות לו עיתון (עוז, עמ' 524) – דטיב קומודי, לעומת רץ לו לקנות עיתון – דטיב אתי קוֹ-אגנטי.

כיוצא בזה פועלי מצב שאינם יכולים להתפרש כדטיב קומודי, כגון שכב לו, ישן לו, גר לו, היה שרוע לו.

לעומת זאת, כשמדובר בפעלים טרנזיטיביים המציינים אירוע (שיש בו משום גרימת מצב או גרימת שינוי מצב), ההבחנה אינה חד-משמעית והיא תלויה הקשר. למשל:

6. כעבור איזה זמן בנה לו בקתה קטנה ביער ועזב את ביתו (עוז, עמ' 556).

בנה לו עשוי להתפרש הן כ'בנה לתועלתו', כלומר כדטיב קומודי, והן כ'בנה בעצמו' או 'על דעת עצמו', כלומר כדטיב אתי קוֹ-אגנטי.

7. בתנועות ארוכות וחזקות של שחייה [...] התנפלתי ישר אל תוך הסבך ופילסתי לי דרך עוקפת (עוז, עמ' 261).

פילסתי לי עשוי להתפרש כדטיב אתי קוֹ-אגנטי (במו ידיי פילסתי לעצמי) וגם כדטיב קומודי (פילסתי בשבילי, לתועלתי), אשר בהקשר אחר עשוי להיות בר-המרה בגוף אחר. למשל, הולכתי את הילד... ופילסתי לו דרך.

2.3 בין דטיב אתי לדטיב פוססיבי

במונח "דטיב פוססיבי" כוונתנו לדטיב המתממש כצירוף שמני מלא או ככינוי המתאים בגוף ובמספר למשתתף-הנושא (כאן הבעלים או השלם, שאינו הנושא

התחבירי דווקא) אך המכוון לארגומנט פנימי המייצג שם משויך (inalienable). למשל:

8. לפני רגע זרקת עלינו אבן, כמעט פתחת לי את הראש (קרת, עמ' 120).
9. אחרי זה ההורים שלך יבואו אלי בטענות, למה קלקלתי להם ת'לדה (שמעוני, עמ' 47).

הדטיב הפוססיבי נמצא בדרך כלל בתפוצה משלימה עם כינוי הקניין של הדטיב האתי והדטיב הפוססיבי, המשמשים בעיקר במצבי שיח לא-רשמיים, הם ספגני שיח שמטרתם ליצור קשר בין המוען לנמען באמצעות הזמנת הנמען להיות מעורב באופן רגשי באירוע. שניהם משקפים ראייה סובייקטיבית של האירוע.¹⁶ עריכת הסצנה במבנה הכולל כינוי דטיב שאינו מאזכר משתתף באירוע משקפת התייחסות סובייקטיבית של הדובר לישות שאינה משתתפת באירוע, אך מוצגת כמושפעת ממנו מתוך עצם הקביעה או האמירה. לעומת זאת, העריכה הכוללת כינוי דטיב קוֹ-אגנטי משקפת התבוננות של הדובר באירוע מבפנים, מנקודת מבטו של המשתתף-הנושא. בשני המקרים יוצר הדובר/המוען קשר עם הנמען הנקרא להזדהות עם מה שקורה לשחקן הראשי (כלומר המשתתף-הנושא המתנסה, או בעל העניין שאינו משתתף באירוע). התבוננות דומה, מנקודת מבטו של המתנסה (שהוא חי-אנוש במובהק), משקפת גם בעריכה הכוללת דטיב פוססיבי, שמתוארת בה פעולה המופנית כלפי החלק (המשויך) מנקודת מבטו של השלם, או מנקודת מבטו של "הבעלים" (possessor) המתנסה והמושפע. הבחירה במבנה הכולל דטיב פוססיבי במקום במבנה השייכות האמתי (הכולל את כינוי הקניין של) תלויה באופן שהדובר רואה את הסצנה ואת מידת מושפעותו של הבעלים מן הפעולה הנעשית על חלק ממנו. למשל: הוא שבר לי את הלב – הפעולה מתוארת מצד השלם (הבעלים) לעומת הוא שבר את הלב שלי – הפעולה מתוארת מצד החלק, אם כי ברגיל אין אנו אומרים כך, אלא כאשר מדובר בלב בלתי משויך, כגון לב מלאכותי, מחומר שביר, הנמצא למשל ברשותו של סטודנט הלומד אנטומיה. לכן פעולות שאין להן השפעה על הבעלים או אין משתמעת מהן נוכחות של מתנסה אינן מקודדות בדרך כלל כדטיב פוססיבי. למשל, ראיתי לו את הטוסיק לעומת ??ראיתי לו את הבית (ברגיל אין לפעולה השפעה על הבעלים), ??ראיתי לדלת את המזוזה (דלת אינה ממלאת תפקיד של מתנסה).

משמע, הדטיב הפוססיבי אינו משמש רק בתפקיד אד-נומינלי (כמגדיר השם המשויך), אלא בה בעת הוא גם ממלא בשיח פונקצייה אקספרסיבית, כגון

16. מעניין לציין כי בלשונות שקיים בהן דטיב אתי קיים גם דטיב פוססיבי, כגון בלשונות הרומניות והסלבויות וכן בגרמנית. לעומת זאת, האנגלית המודרנית, בניגוד לעברית המודרנית, היא כהגדרת ברמן (1982, עמ' 1) "non-dative oriented language", ולכן אין בה לא דטיב אתי ולא דטיב פוססיבי.

כשמשתמעת ממנו המשמעות הפרגמטית 'לא ייאמן'. למשל, קרעתי לי את המכנסיים אינו נמצא רק בתפוצה משלימה כיסוד אד-נומינלי עם קרעתי את המכנסיים שלי. האינפרנס של המבנה הדטיבי הוא: לא ייאמן, אני עשיתי זאת לעצמי כמו ידוי. אולם הגבול בין הדטיבי האתי לדטיבי הפוסטיבי חמקמק לעתים. למשל:

10. נו, תראי איך שהילד האסטרטג שוב כבש לנו את כל הבית (עוז, עמ' 385).

אפשר לפרש את כבש לנו הן כדטיבי פוסטיבי, כלומר כבש את הבית שלנו, והן כדטיבי אתי, כלומר: לא ייאמן, אבל הוא כבש את הבית (כהבעת הפתעה מתוך הומור או מתוך אי שביעות רצון). על פי אמות המידה המורפולוגיות שצוינו לעיל, הדטיבי כאן פוסטיבי, שכן דטיבי אתי אינו יכול להיקרות כצ"ש מלא (ואילו כאן אפשר להמיר את לנו למשל בלהורים). עם זאת, קיים דמיון בינו ובין הדטיבי האתי בפונקצייה האקספרסיבית ובנקודת הראייה הסובייקטיבית המשתקפת בעריכה.

מעניין לציין כי מסגרת מבנית קוגניטיבית דומה של ראיית שני היבטים שונים (בעלי זיקה פנימית) של אותו מושג, לענייננו של המשתתף-הנושא (הנתפס כפועל וכפעול כאחד והמיוצג באמצעות כינוי דטיבי חוזר), קיימת לעתים אף בהבעת משמעות של קניין משויך או של קניין העתיד להיות משויך אך הנתפס בעיני הדובר כאילו כבר היה משויך. גם בהבעת זיקה של משויכות בין משתתף-נושא (הבעלים בהווה או הבעלים בעתיד) לשם משויך יש שהדובר בוחר לערוך את דבריו במסגרת מבנית הכוללת כינוי פוסטיבי עורף.¹⁷ למשל, בלשון המקרא: "על כן יעזב איש את אביו ואת אמו וְדָבַק באשתו [=בְּאִשְׁתּוֹ] והיו לבשר אחד" (בר' ב, כד), או באנגלית, למשל, *It's the first time she's been onstage since she had her baby [= a baby] three months ago*.

המשתתף למבנה הכולל כינוי דטיבי קוֹ-אגנטי, שהוא מושא עיונו, ולמבנים של משויכות, כגון המבנים שהדגמנו לעיל, הוא, שבכולם העריכה נעשית מנקודת הראייה של הדובר או של המשתתף-הנושא או של הבעלים. על כן יש להגדירם, לדעתנו, כמבנים מכווני נושא (subject oriented).

2.4 התפוצה המשלימה בין הדטיבי קוֹ-אגנטי לכינוי הרפלקסיבי האמתי הכינוי הדטיבי קוֹ-אגנטי והכינוי הרפלקסיבי האמתי (המובע מאז תקופת לשון חכמים בנטיית השם עצם) נמצאים בתפוצה משלימה, דהיינו אין הם יכולים להופיע בהקשר אחד, למשל ??רותי ישבה לה לעצמה בפינה בשקט.

הכינוי הרפלקסיבי לעצמו אינו יכול להופיע עם פעלים עומדים, עם פעלים פסיביים ועם פעלים אָרגטיביים. בפעלים עומדים, בפעלים בצורה רפלקסיבית

17. על תופעה זו בלשונות השמיות, למשל בעברית המקראית ובניבים של הערבית המדוברת בעיראק, הצביע ברפמן, 1977.

ובפעלים בעלי משמעות מדיו-פסיבית נוצר פלאונזם, ובאחרים נוצרת סתירה סמנטית, שכן הנושא בהם מייצג, למעשה, את הפעול. לעומת זאת הדטיבי קוֹ-אגנטי יכול להתממש בפעלים עומדים (בבניינים קל, פיעל, נפעל והפעיל), בפעלים במבנה רפלקסיבי מסומן (התפעל ונפעל), וכן בפעלים בצורת בינוני פעול המציין מצב שהוא תוצאה של פעולה או של תהליך.¹⁸ במקרים אלה הכינוי הדטיבי החוזר הוא בבחינת מרכז דאיקטי שתפקידו להדגיש את מצבו האקטואלי, כאן ועכשיו, של המשתתף-הנושא. למשל:

11. הייתי הולך לי בחושך ומפזם לעצמי בשפתיים חתומות (עוז, עמ' 585).

12. שרביט הקסמים של רון היה מונח על האקווריום [...] ליד העכברוש השמן שלו, סקאברס, שנמנם לו בשלולית של אור שמש (רולינג, עמ' 49).

13. אני מאכיל בדיוסה את שיבי, הישובה לה בכיסא הגבוה נוכח חלון המטבח (יהושע, עמ' 345).

הכינוי הרפלקסיבי האמתי מתממש ברגיל עם משתתף חי-אנוש. לעומת זאת, הכינוי הדטיבי קוֹ-אגנטי (המציין באופן פרוטוטיפי את המתנסה) עשוי לאזכר גם דומם, גם צומח ואף מופשט. במקרה כזה מביע המבנה האנשה, שכן מתנסה מובהק הוא אנוש. למשל:¹⁹

14. מתפתל לו שם חוט דק כזה, פגיע, בלי שמירה, נקלה בשמש, מי יודע (עוז, עמ' 13).

לעומת זאת, בפעלים טרנוזיטיביים הנמנים עם פועלי ביצוע ועם פועלי השגה קיימות שתי צורות עריכה, האחת כוללת כינוי דטיבי חוזר והאחרת כוללת כינוי רפלקסיבי אמתי, והן נמצאות בתפוצה משלימה בהקשרים מסוימים ומותנות בנקודת הראייה של הדובר. כאשר נקודת הראייה סובייקטיבית, הדובר בוחר בכינוי דטיבי חוזר, ואילו כשנקודת הראייה אובייקטיבית, הדובר בוחר בכינוי רפלקסיבי. למשל, לא הכנת לך ארוחת צהריים? (אם אומרת לבנה המתבגר בטון של תוכחה), לעומת לא הכנת לעצמך ארוחת צהריים? – עשוי לציין משמעות מילולית ניטרלית.

הווי אומר: המבנה הכולל כינוי דטיבי קוֹ-אגנטי הוא המבנה המסומן והקשר בין הפועל לפעול נתפס כקשר סינטי פנימי. כנגד זאת, בעריכה הנוקטת כינוי רפלקסיבי אמתי המבנה בלתי מסומן, והוא משקף ראייה אנליטית של יחסי פועל-פעול הנתפסים כיחסים קוֹ-רפרנציאליים מקריים, שאינם מהותיים לדרך שהדובר תופס את האירוע. בצדק טוענת ברמן²⁰ כי דן קנה לעצמו אופניים קרוב מבחינת נקודת הראייה לדן קנה לבנו אופניים יותר מאשר לדן קנה לו אופניים. לדעתה, בשני המשפטים

18. על הגבלת התממשותו במבנה פסיבי ראה § 6.3 להלן.

19. ראה גם § 5.1.2 להלן.

20. ברמן, 1982, עמ' 52.

הראשונים המושא נתפס כמשתתף חיצוני לאירוע (אף שבמקרה הראשון קיימת זהות בינו ובין הנושא), ואילו המשפט האחרון, שבו דטיב קו־אגנטי, קרוב במבנה הארגומנטלי שלו למבנה SVO, דהיינו, דן קנה אופניים. עוד היא מציינת כי הדטיב הקו־רפנציאלי אינו מייצג מושא אלא מתפקד כסמן אספקטואלי, והיא מעירה²¹ כי ההבחנה בין שתי צורות עריכה אלה דומה להבחנה בין פועל המגלם בתוכו את המשמעות הרפלקסיבית לעומת פועל המציינה בדרך אנליטית. למשל, דן התכסה (המושא מגולם בפועל) מקביל במבנהו למבנה הדטיבי דן התכסה לו ולא לון כיסה את {עצמו/בנו}, שהמושא נתפס בו כחיצוני לאירוע.

3. ההיבט הקוגניטיבי של צורת העריכה

מבחינה קונספטואלית, בין הנושא למושא קיים יחס א-סימטרי מובהק. הנושא מייצג את השחקן הראשי המצוי בקדמת הבמה, ואילו המושא מייצג את בן זוגו ההפכי, הנשרר על ידי הפרדיקט והתלוי בו (מושא מובהק הוא effected object, כלומר מושא שקיומו הוא תולדה של הפעולה). מבחינה לקסיקלית ותחבירית הוא מוצרך על ידי הפרדיקט, ואף מבחינת כללי הקולוקציה הוא תלוי בו וברניבו ממנו (הפרדיקט הוא הערך המילוני הבוחר, בעוד המושא הוא הערך המילוני הנבחר). לעומת זאת הדטיב (שאינו מושא עקיף בהכרח) קרוב יותר לנושא מבחינה קונספטואלית,²² בעיקר בנטייתו להתאפיין בדרגת אינדיבידואציה גבוהה (כלומר מציין רפרנט חי-אנוש), במעורבותו הפעילה בסצנה (בניגוד למושא), בתפקודו כמתנסה (תפקיד השמור לאגנט בלבד) ובהבלטת מקומו בסצנה מבחינת צורת העריכה (כלומר הבחירה להציבו ב"פרופיל גבוה" במונחים של לנקר).²³ במסגרת המבנית הכוללת כינוי דטיבי קו־אגנטי, הקרבה בין הדטיב לנושא בולטת במיוחד בשל השתקפות אותו משתתף בשני היבטים שונים שלו, כלומר כאגנט וכמתנסה (או כפועל וכפועל). בעריכה זו עיגון הנושא בסצנה, מבחינת אופן פעולתו או מבחינת מצבו, הוא סובייקטיבי.²⁴

21. שם, הערה 12.

22. ואכן הוא מכונה לעתים בספרות הבלשנית בשמות כגון "נושא אלטרנטיבי" (Gegensubjekt; ניומן, 1996, עמ' 748, בדרכו של פון וייס) או "נושא שני" (sujet secondaire; הרסלונד, 1988, עמ' 223-224).

23. לנקר (1990, עמ' 217) מתאר את המדרג בין הנושא למושא במונחים של צורת ה-profiling בשרשרת של היערכות הפעולה: "The subject is consistently the 'head' of the PROFILED portion of the action chain, i.e. the participant that is farthest 'upstream' with respect to the energy flow. By contrast the object is the 'tail' of the profiled portion of the action chain: the participant distinct from the subject that lies the farthest 'downstream' in the flow of the energy".

24. ברוח זו, אם כי מנקודת ראייה שונה, ניתן להבין את דבריו של גלינרט (1989, עמ' 244) על

במבנה הקאנוני הנושא הוא היסוד העצמאי והיסוד האובייקטיבי ביותר במשפט. האצבוע (דאיקסיס) למשתתף-הנושא באמצעות הכינוי הדטיבי הופך את מעמדו של הנושא ואת הנאמר עליו לסובייקטיבי. הסבת תשומת הלב אל הנושא בדרך של הסבת כיוון הפעולה ממנו וחזרה אליו, תוך שמיחסת לו מושפעות כשהמבנה אינטרנזיטיבי (חד-מקומי ביסודו), או תוך טשטוש מעמדו של המושא כפציניט כשהמבנה טרנזיטיבי, גורמת להחלשת תכונותיו הקטגוריאליה (במובן של תכונותיו הנושאיות, subjecthood). אנו טוענים כי למסגרת המבנית הדטיבית משמעות מופשטת של טשטוש הכיוון שאליו אמורה הפעולה להיות מוסבת, כלומר עמעום תכליתיותה ועצמתה של הפעולה. במבנה הכולל דטיב קו־אגנטי הדבר כרוך אף בביטול הניטרליות והאובייקטיביות של הנושא, המומשג כפועל וכפועל כאחד.

אנו גורסים כי משמעות קוגניטיבית זו של המסגרת המבנית היא שכופה את צורת העריכה והיא שמטילה הגבלות על מקום הצבתו של הדטיב, דהיינו הדטיב הקו־אגנטי חייב להיות צמוד לפועל (באוריינטציה לנושא) ולפני המושא הישיר, כלומר מוחלש מעמדו של המושא כפציניט ומוחלשת האנרגיה המופנית כלפיו.²⁵ למשל, סתם הלכתי ושברתי לי ענפים לעומת ??סתם הלכתי ושברתי ענפים לי.

עם זאת, המסגרת המבנית הנדונה היא אכסניה מוגבלת, שנוטים להתקשר אליה פעלים בעלי מבנה לקסיקו־סמנטי מסוים וכן מטפורות ושימושי לשון פיגורטיביים מטיפוסים מסוימים בלבד.

4. התפקיד האספקטואלי של המבנה הכולל כינוי דטיבי קו־אגנטי

המבנה הכולל את הכינוי הדטיבי הקו־אגנטי משמש בעברית המודרנית אמצעי להבעת האספקט של הפעולה (במובן של נקודת הראייה הסובייקטיבית של הדובר המתבונן באירוע).²⁶ הוא משקף התבוננות באירוע מבפנים ("ראייה אימפרפקטיבית" על פי קומרי, 1976), כלומר מבחינת תהליך התרחשותו או מבחינת גוונים שונים הנוגעים לאופן התרחשותו.²⁷ הוא עשוי להביע שינוי סובייקטיבי בנקודת הראייה, כגון מהתבוננות אובייקטיבית באירוע כשלם (בעריכה הקאנונית, הלא-מסומנת), לראייה סובייקטיבית של האירוע (במבנה המסומן, הכולל את הכינוי הדטיבי החוזר). זאת ועוד, המבנה הכולל את הכינוי הדטיבי החוזר עשוי לשקף

אודות הדטיב הקו־אגנטי: "It is thus like a suffix, indeed a subject suffix highlighting that the subject is his own free agent".

25. ראה 6§ להלן על מאפייני התנהגות התחבירית.

26. ברכות מן הלשונות היהודי-אירופיות מסומן האספקט בפועל, אך לאמתו של דבר הוא תכונה של המשפט. למשמעות האספקטואלית של הפעולה תורמים כל מרכיבי המשפט ואף מרכיבי השיח שמעבר ליחידה הבודדת של המשפט.

27. כהן (תשנ"ג) מצביעה על תפקידו של המבנה הכולל את הכינוי הדטיבי הקו־אגנטי "לציון פעולות ארוכות וממושכות הנקטעות בפתאומיות על ידי פעולה קצרה וחדה".

הפניית תשומת הלב מן האפקט של הפעולה אל הפעולה עצמה. להלן נראה כי ראיית האירוע מבפנים, כההליך, אפשרית לא רק כשהפעלים לא-נקודתיים או א-טליים (a-telic).

4.1 "מתיחת" אינגרסיב לדורטיב²⁸

המבנה הכולל כינוי דטיבי קו-אגנטי עשוי לציין שינוי בנקודת הראייה של הדובר – מהתייחסות אובייקטיבית לנקודת הכניסה או לנקודת היציאה מהמצב בלבד אל ראייה ב-זמנית של השלב הבא, כלומר ההישארות במצב, או מעין מתיחת שלב הכניסה למצב או שינוי המצב כך שהוא מובע במושגים של פעולה אטית ומתמשכת.²⁹ להלן דוגמות לפועל אינגרסיבי שאחריו כינוי דטיבי חוזר הנקרה בשרשרת של פעולות שהאחרונה שבהן מציינת את שלב השקיעה במצב או את המעבר לפעולה הבאה.

15. במים צפה הבמבה, התכהתה לה לאט-לאט ושקעה (שמעוני, עמ' 61).

16. אבל אחרי לכתו התכווצתי לי בפינה וייללתי מכאב (שמעוני, עמ' 25).

17. אומר לך בגילוי לב: מפעם לפעם עדיין מתעורר לו איזה שד רדום ומתחיל לרקוד ולחרוץ לשון (עמיר, עמ' 332).

בדוגמות הבאות נראה שרשרת של פעולות המציינות כניסה למצב שהאחרונה שבהן (עם כינוי דטיבי חוזר) נמתחת כביכול מאינגרסיב לדורטיב (כלומר משתמע ממנה "וכך המצב נשאר"):

18. בכל לילה אחרי שאני משכיבה את נוגה לישון, אני פותחת לי את הספה בסלון, פורסת סדין ונשכבת לי כאורחת (שלו, עמ' 125).

19. אחת לשעה בערך קמתי ועברתי ברגל כמאה מטרים והתיישבתי לי בקפה אחר (עמיר, עמ' 149-150).

4.2 פעולה נקודתית המתוארת כאימפרפקטיבית

המבנה הכולל את הכינוי הדטיבי החוזר עשוי לציין פעולה נקודתית שאינה מתבצעת בנקודת זמן מובחנת ושהדובר מתרכז בה וחוזר עליה פעמים אחדות. למשל:

20. זיסר צבט לו מן הלחם, הספיג אותו בשמן [...] והביע השערותו, כי רבי יודל שובין ישא את ראשו של נוסן וישיבו על כנו (באר, עמ' 29).

28. למשמעות "מתיחה" (תרגום מגרמנית של Streckung על פי ברוגמן) בפעלים אינגרסיביים עיין בלאו, תשכ"ח.

29. ברמן (1982, הערה 13) מציינת (על פי הופר ותומפסון) כי בספרדית האלטרנטיבה הכוללת את הכינוי הרפלקסיבי (se) מוגבלת לפעלים בעלי משמעות דורטיבית ואין היא יכולה להתממש בפעלים נקודתיים, בניגוד לעברית. למשל, דן ישן לו כל הלילה בלי בעיות וגם דן נרדם לו צ"ק צ'ק (כלומר במשמעות אינגרסיבית).

בדוגמה לעיל אפשר לפרש את צבט לו מן הלחם כפעולה אימפרפקטיבית או איטרטיבית. מתיחת הפעולה הנקודתית היא חלק מתפיסה סובייקטיבית של האירוע כההליך הכולל שרשרת של פעולות המתוארות כמתבצעות בריכוז פנימי ובקצב אטי כרקע לפעולה המוצגת כעיקר המסר ("והביע השערותו..."). כיוצא בזה במבצע יוסי ישב כל הערב ופיצח לו גרעינים.

4.3 שינוי נקודת הראייה

21. היא הובילה אותי במכוניתה [...] מחפשת בלגלוג את אגם המים הצהבהב, שפחדתי לחצות קודם ובינתיים נספג לו כליל בין הכביש למדרכה (יהושע, עמ' 155).

22. לאחר עשר שעות שינה גיליתי ששעת התייצבותי למשמרת חלפה לה וגם הרחקתי ממנה מאוד (יהושע, עמ' 414).

שתי הדוגמות לעיל משקפות ראייה אימפרפקטיבית של תהליך המוביל למצב סופי, שאין חזרה ממנו. בשני מבעים אלה ראייה זו כרוכה בייחוס שליטה במצב או בייחוס השפעה למשתתף שאינו אגנטי (קרי, אגם המים ושעת ההתייצבות למשמרת).³⁰

4.4 פעלים טליים: הסטת תשומת הלב מן האפקט של הפעולה אל הפעולה עצמה בפעלים טליים המסגרת המבנית הכוללת כינוי דטיבי חוזר מאפשרת ראיית פעולה לשם פעולה או ראיית פעולה שהמשתתף-הנושא עסוק בה כל-כולו. עם פעלים כגון פועלי גרימת מצב או שינוי מצב, המציינים באופן מובהק משמעות רולטיבית ולכן מונעים את ראיית האירוע מנקודת מבט אימפרפקטיבית, הפרדיקט ומשלימו מהווים, למעשה, יחידה פועלית מורכבת, כלומר המושא אינו מושא מובחן המייצג משתתף רפרנציאלי, אלא הוא מושא גנרי. אין פירוש הדבר שהמבנה הדטיבי הופך את הפועל לפועל א-טלי, שהרי "קריאה" כזו אינה מתיישבת עם משמעותו הלוגית-הסמנטית (הפעולה המובעת בפועל טלי נתפסת כמתממשת רק כאשר הגיעה לנקודת סיום מוגדרת, קרי אם הייתה הפסקה בפעולה אי אפשר לומר שהתרחשה). אולם המבנה מאפשר במקרים מסוימים לפרש את הפעולה כפעולה שאינה מופנית בהכרח לתכלית מוגדרת, המתבצעת סתם כך,³¹ או כפעולה

30. עיין § 5.1.2 להלן.

31. ניתן כמובן לציין משמעות של פעולה לשם פעולה, בלי תכלית מוגדרת, אף בפעלים שאינם נקודתיים-טליים. למשל, בפעלים עומדים כגון סתם שוטטתי לי ברחוב, או ב"שירה" של עגנון (מצוטט אצל אולנדרוף, 1985, עמ' 397), ורוחות מנשבות להן ומביאות עממן כל מיני ריחות טובים, שאולנדרוף משכיל לפרשה כ-"aimlessness and lack of specific direction of these winds".

המופנית כלפי האגנט כיוון שהיא נעשית להנאתו (מתוך אגואיזם או מתוך מזוכיזם). למשל:

23. ענק אחד מכוער, ממש מפלצת [...] היה מתנפל על כפרים, משפחות חוטף לו ואוכל לצהרים ילדים בכפית (סידון, הענק המפלצתי).³²

כלומר האינפרנס של ענק אחד היה מתנפל על כפרים [...] משפחות חוטף לו עשוי להיות כאן: היה מתנפל וחוטף לו להנאתו. פירוש זה אינו חלק מן המבנה הלא-מסומן ענק אחד היה מתנפל על כפרים [...] חוטף משפחות.

גם כשהוא כולל פעלים אינטרנזיטיביים המציינים פעולה פיזית אפקטיבית (פועלי רצון ורגש אינם מתממשים ברגיל במבנה זה), עשוי המבנה הדטיבי לציין החלשת עצמת הפעולה בשל ראייתה כמופנית כלפי פנים במקום כלפי חוץ, למשל:

24. שר ושואג לי בלי קול שאגות אושר [...] כאשר הגיע אלי מכתבו של מר עגנון (עוז, עמ' 94).

כלומר, שואג בלבי, לעצמי, בלי ליצור אפקט חיצוני. כיוצא בזה: כששמעתי את מה שאמר צחקתי לי / גיחכתי לי [כלומר בלבי], לעומת המבנה הלא-מסומן: כששמעתי את מה שאמר צחקתי/גיחכתי.

עם זאת, הדעת נותנת כי פעלים רוזלטיביים אינם נוטים מטבעם להיערך במבנה הכולל כינוי דטיבי קו-אגנטי. היערכות מעין זו קשורה בראש ובראשונה בהקשר, כלומר בקיומם של מצבים שניתן לפרשם כמתרחשים בנחת, להנאה, בשקט, לאט, בזהירות, בהיסח הדעת, מתוך ריכוז עצמי בלי להתחשב בוולת או כיוצא באלה. הגבלות אלה קיימות בפעלים משדות סמנטיים שונים (לאו דווקא בפעלים רוזלטיביים), אך אין הן כרוכות בהכרח במבנה הלקסיקלי של הפועל, קרי במשמעותו המופשטת (נטולת ההקשר), ואף לא במבנה הלוגי של הפרדיקציה (שהרי המבנה מתממש בפעלים חד-מקומיים ודו-מקומיים כאחת). בכך אני מסתייגת מטענתם של בורר וגרודז'ינסקי,³³ הנסמכת על דוגמות נטולות הקשר, המעידות, כביכול, כי המבנה הלקסיקלי של הפועל הוא שמונע את התממשות המבנה הדטיבי. למשל, *רני גמר לו את הספר, *רני גמר לו לעבוד. אפשר בנקל להעלות על הדעת הקשרים שבהם פעלים המציינים במבנם הלקסיקלי פרפקטיביות, כגון גמר או במשלב הדיבור חיסל, נערכים בהקשרים מסוימים במבנה שיש בו כינוי דטיבי חוזר. למשל, לא תאמיני, אבל ככה, בלי להרגיש, חיסלתי לי (לאט-לאט)

32. בורר וגרודז'ינסקי (1986, עמ' 187) מביאים דוגמה מפרפקט, נטולת הקשר: רני שבר לו חלונות להנאתו. הם מתארים את הפעולה כ-"was engaged in window-breaking as an ongoing activity" ומציינים כי במבנה זה הפרדיקט כולו הופך לפועל מורכב, שהוא צורה "רודה" של פועל (complex verb-of-sorts) בעל "קריאה" אימפרפקטיבית / של פעילות.

33. בורר וגרודז'ינסקי, 1986, עמ' 187-188.

את כל השוקולד. עם זאת בורר וגרודז'ינסקי מביאים אף מקרים המוכיחים שההגבלה אינה קשורה דווקא במבנה הלקסיקלי של הפועל,³⁴ למשל: רני סידר לו בקבוקים בשורה, *רני סידר לו שיבואו לקחת אותו בשמונה. גם במקרה זה ניתן, לדעתנו, להסתייג מקביעתם כי המשפט האחרון "בלתי דקדוקי". בעיקרון, אני גורסת כי הבחירה בעריכה נקבעת בראש ובראשונה על פי אופן התבוננותו של הדובר באירוע ואין היא כרוכה במרכיבים הלקסיקליים כשלעצמם המתממשים במבנה.

5. התפקיד המודלי של המבנה הכולל את הכינוי הדטיבי הקו-אגנטי

5.1 אפנון מכוון-נושא

כינתי (§2.3 לעיל) את המבנה הכולל את הכינוי הדטיבי החוזר "מבנה מכוון-נושא", שכן במבנה זה הדובר מתבונן באירוע או במצב אגב העמדת המשתתף-הנושא במרכז העניינים. תוך שהוא מדרווח על האירוע מביע הדובר את פרשנותו באשר לתפקיד שממלא אותו משתתף באירוע. במבנה זה מוענק למשמעות הלוגית-סמנטית של הפרדיקציה נופך סובייקטיבי הקשור באופן ביצוע הפעולה, למשל: לאט, בנחת, בקלילות, בשלווה, בזהירות, או גוון סובייקטיבי הקשור במניעי הפעולה ובדרך שהדובר מפרש את יחסו של המשתתף-הנושא כלפיה, למשל פעולה הנעשית על דעת עצמו, בלי התחשבות בהשפעת תוצאותיה על הזולת.³⁵ ניתן אפוא לפרש את הנושא בעריכה זו כנושא מודלי, המקביל למתנסה, שרגיל לקדדו בשפות רבות – ובהן העברית – בדטיבי. נוסף לכך, המבנה הנדון ממלא כאמור פונקצייה אמוטיבית, בשקפו את יחסו הרגשי של הדובר כלפי המשתתף-הנושא, תוך הזמנת הנמען להזדהות עם עמדה זו. לעתים קרובות מופיעים מתארי משפט עודפים המחזקים את המשמעות האינפרנציאלית המשתמעת מן המבנה, כגון לבד, באין מפריע, בשקט, בשלווה, בזהירות, או מתארים כגון פשוט, ופתאום להבעת התרגשות, אי שביעות רצון או כעס של הדובר כלפי המשתתף-הנושא, כפי שמעידות הדוגמות להלן.

34. שם.

35. גוונים סמי-אדורביאליים אלה של הפרדיקציה מובעים באנגלית באמצעות מילות כגון about, away, around; למשל בדוגמה מתוך "שירה" של עגנון כפי שמתרגם אולנדרוף (1985, עמ' 397): ישב לו מנפרד וישבה לה הנרייטה ושכבה לה שרה בעריסתה ולצדה מונחת לה בובה של גומי – "Manfred was sitting around and Henrieta was sitting around" and Sarah was lying about in her cot, and by her side a rubber doll was lying about". ובדוגמה שמביא גלינרט (1989, עמ' 244): הצופה נמנם לו – "The scout was dozing away".

5.1.1 הדגשת האוטונומיה והמונופול שיש לפועל על פעולתו

א. לבד

25. לפיכך הודעתו להם, שאני מעדיף לוותר עכשיו על הארוחה, ובמקום זה אני מבקש פשוט לשוטט לי לבד, ואת המילה "לבד" הטעמתי בעדינות (יהושע, עמ' 35).

ב. על דעת עצמו, מתוך החלטה עצמית

26. במשך שנים אחדות לא חדלתי לחלום בסתר שאגדל ואעזוב יום אחד את כל מבוכי הספרים האלה ואלך לי להיות כבאי (עוז, עמ' 310).

ג. מתוך ריכוז עצמי (תוך התעלמות משאר העולם)

27. ילד מתולתל-מקורזל, חרוץ ומרוכז מאוד, אולי אחיה, זוחל ומלקט לו בחריצות עלים נפולים ועורך אותם בצורת מעגל סגור (עוז, עמ' 368).

ד. באין מפריע

28. בחצי החדר שמאחורי הווילון המפריד, המשיכו לקנן להן באין מפריע הגבירה האצילה והמרוששת [...] עם טסיה ונינה שלה (עוז, עמ' 181).

29. ומול קיבוץ רמת רחל מתחפרים לוחמי "האחים המוסלמים", שהבריטים הניחו להם לבוא על נשקם ממצרים ולהתבצר להם בהרי ירושלים (עוז, עמ' 378).

ה. ראיית המשתתף-הנושא כמבודד משאר העולם (מכונס בעולמו הפנימי)

30. ורק אחרי שהתחבקתי והתנשקתי עם כולם, ראיתי שגם אחותי פניה, אמא שלך, היתה שם. עמדה לה ככה בצד, קצת רחוק מהחביות הבוערות [...] היא עמדה בשקט וחיכתה לחבק ולנשק אותי אחרי כל האחרים (עוז, עמ' 231).

31. היתה לדוד מיכאל אישה איומה [...] שהיתה צועקת עליו ומקללת אותו כל היום וכל הלילה, אבל הוא לא שמע כלום: חי לו בדממה ובשלווה כמו הירח בשמים (עוז, עמ' 187).

ו. בהסתר, בלי ידיעת אחרים

32. הייתי מתעורר בבהלה בלילות ומתגנב לי יחף להציץ אל חדרו (עוז, עמ' 582).

ז. מתוך עצמאות ותעוזה (הפועל מבצע את הפעולה על דעת עצמו, בלי לתת את הדעת להשפעת תוצאות המעשה על הזולת)

33. כמו שרואים בקומדיות בקולנוע, קמה ונעלמה לה פתאום ואיננה כאילו ברחה מפניו עם גבר זר (עוז, עמ' 246).

34. והיא קמה ועזבה יום אחד אותו ואת שני הילדים [...] והאישה הזאת פשוט ברחה לה עם מזוודה כחולה קטנה ביד ישר אל הבקתה ממול [...] (עוז, עמ' 195-196).

בשתי הדוגמות האחרונות מתארי המשפט פתאום ופשוט משמשים סמני שיח המביעים את המשמעות הפרגמטית של 'לא ייאמן!', או 'ממש חוצפה!', שהמבנה הדטיבי הנדון "מעובר" בה. משמעות זו עולה בדוגמה 33 אף באמצעות החזרה הסמנטית במבנה "ונעלמה - ואיננה", ובדוגמה 34 גם מתוך העריכה במבנה של טופיקליזציה.

ח. מתוך אחריות עצמית או מבעוד מועד

בדוגמות להלן הדובר נוקט כינוי דטיבי חוזר כדי להציג את המשתתף-הנושא כ"נהנה" (אוטופנקטיב) גם כאשר הוא פועל למען אחרים:

35. אני התכוננתי לשיחה זו במחשבה רבה, ערכתי לי סוללות-סוללות של נימוקים, התכוונתי לעמוד מולו בגבורה (עוז, עמ' 70).

36. וכדי להיות בטוחה שלא תתעורר לליל ייסורים במטבח מזגה לה כוס תה מן התרמוס שהכינה לה אחותה (עוז, עמ' 592).

כיוצא בזה במבע כגון שריינתי לי כבר חמישה מקומות (במובן של 'מבעוד מועד' ולא דווקא 'לעצמי', אלא אולי לחמישה אנשים אחרים).³⁶

5.1.2 כבואו עם צורות פועליות המביעות סטטיביות ועם פעלים אינטרנזיטיביים שאינם מציינים תנועה, המבנה הכולל את הכינוי הדטיבי החוזר משמש להבלטת השוני במצבו של משתתף אחד (מצב קבוע, נינוח, פשוט או כיוצא באלה - בעריכה הדטיבית) ביחס למצבו של משתתף אחר (בדרך כלל מצבה של הדמות הראשית בסיפור, שמצבה מדיאג או לא-יציב בדרך כלל - בעריכה הקאנונית).

37. בהן גבירות נעימות ומהודרות ואדונים נינוחים ואמידים [...] ספונים להם בנחת בבתים נאים [...] לא כמונו כאן (עוז, עמ' 51).

38. כאן בקינג ג'ורג', וגם ברחביה היקית ובטלביה [...] רבצה לה כעת דממה אחרת, לא דומה לדממה החרדית של צהרי שבת בסמטאות אשכנזיות דחוקות ומוזנחות, דממה שונה, מגרה, צופנת סוד (עוז, עמ' 52).

המבנה עם הכינוי הדטיבי החוזר מופיע לעתים כחלק מן הרקע (בדרך כלל רקע פסטורלי או שכוח אל) המושהה כדי להבליט את "הדמות" הערוכה במבנה קאנוני. למשל:

39. למטה, בקצה החלקה, עמד לו ביתן קטן [...] ובו, בחדר הראשון, עמד דוד שחור גדול להרתחת הכביסה (עוז, עמ' 190).

36. השווה שומע מנפרד בקול אשתו ונכנס לחדרו ויושב לפני שולחנו ומגיה את הרצאותיו שהכין לו לעונת החורף (ענגון, שיריה, עמ' 81). הדוגמה מצוטטת אצל אולנדרוף (1985, עמ' 398). הוא דוחה שם את הפירוש של "לעצמו", שהרי את ההרצאות הכין מנפרד בעבור הסטודנטים שלו. אך המובן הפרגמטי שאולנדרוף מציע כאן לדטיב הקאנוני (שהוא רואה בו עדות לשימוש

הרקע הוא הביתן הקטן, והוא ערוך במבנה הכולל כינוי דטיבי חוזר, ואילו "הדמות" היא הדוד השחור, והיא ערוכה במבנה הקאנוני, בלי הכינוי החוזר העודף.

5.1.3 אוטונומיה של שמות לא-אגנטיביים

הכינוי הדטיבי החוזר ניתן למימוש במבנים אינטרנזיטיביים שבהם הנושא אינו מייצג את המושא הסמנטי ("הארגומנט הפנימי"). דהיינו, הוא מנוע ברגיל במבנים של פסיבי "אמתי" (פסיבי פעולתי, שמשמעותו המובהקת פרפקטית) ובמבנים מדיר-פסיביים.³⁷ במבנים אינטרנזיטיביים בעלי משמעות של אינקוהטיב, של אינגרסיב, של מדיר-פסיב ושל רפלקסיב, שהנושא בהם אינו אגנטיבי (כלומר אינו חי-אנוש), המבנה הכולל כינוי דטיבי חוזר משקף ייחוס מושפעות לנושא, שכן הפעולה מתוארת כמתבצעת בו זמנית בידיו, כלפיו ובשבילו, וכתוצאה מכך מיטשטשות תכונותיו הנושאיות המובהקות כמשתתף ניטרלי.

במבנים אינטרנזיטיביים שבהם הנושא אינו האגנט, המבנה הכולל כינוי דטיבי חוזר משקף את המשגתו כמחולל הפעולה (instigator), כבעל השפעה כלשהי על הפעולה המתבצעת בלי שאגנט כלשהו יהא בעל שליטה עליה, או כדומם עצמאי הפועל שלא על דעת בעליו (כלומר האנשה), וכאשר הוא שם משריף – יש בו המשגה של פעולה אוטומטית, בלתי רצונית. דוגמות:

א. מבנה רפלקסיבי שנושא מומשג באופן מטפורי או מטונימי כחי (במבנה רפלקסיבי פרוטוטיפי הנושא חי-אנוש)³⁸

40. אפשר לחשוב שהמכונית מתנגשת לה בעצים בכוונה (דוגמה של בורר וגרודזינסקי, 1986, עמ' 194).

41. מתפתל לו שם חוט דק כזה, פגיע, בלי שמירה, נקלה בשמש, מי יודע (עוז, עמ' 13).

בדוגמה 41 משתקפת ההאנשה גם בבחירה בצורת בינוני-נפעל הדינמית (נקלה) במקום במקום בצורת בינוני-פעול הסטטיבית (קלוי).

המורחב שעושה העברית בדטיב האחי, שהוא "הכין פחות או יותר" (*which he had more or less prepared*), אינו נראה לי כדוברת ילידית של השפה.

37. עיין בורר וגרודזינסקי, 1986, עמ' 191–197, 201–204. עיין גם § 6.3 להלן.

38. בורר וגרודזינסקי (1986, עמ' 193) מתארים מקרים אלה כייחוס אגנטיביות לנושא מחד גיסא, ומאידך גיסא טוענים שהרכיב חי אינו רלוונטי (עמ' 191). טענה זו תמוהה בעיניי, שהרי בכל ייחוס אגנטיביות או בכל ייחוס השפעה למשתתף באירוע יש מידה של האנשה, ולעניינינו ייחוס חיים לדומם. יחד עם זאת, הם שוללים את "דקדוקיותו" של משפט כגון המפתחות נפלו להם (כמשמעות המיוחדת של דטיב קי-אגנטי; עמ' 186), כי המפתחות אינם יכולים לייצג את "הארגומנט החיצוני", והמבנה גם אינו יכול להתפרש כארגטיב. ככלל, אני מסתייגת משלילת "דקדוקיותם" של משפטים כאשר הם אינם מתועדים מהקשרים אמתיים. לדעתי, המשפט שהם מדגימים אפשרי כהאנשה, למשל בעולמה של עליסה בארץ הפלאות.

ב. מבנה מדיר-פסיבי (קרי, מבנה שמושמט בו המשתתף המייצג את הארגומנט החיצוני)

42. בינתיים האורז מתבשל לו.

43. התושבים מתלוננים ובינתיים השכונה הולכת ונבנית לה.

ג. מבנה אינקוהטיבי (קרי, מבנה המציין פעולה ספונטנית, שאין הנחה מראש שגורם כלשהו שולט עליה)³⁹

44. לא סיפרתי לחיה שעוד קודם שפגשתי אותה התקנן לו בלבי חלום ערטילאי להכניס לבית שכזה את אשתי האהובה בבוא העת (עמיר, עמ' 173).

45. לבסוף הבריק לו חיוך שפרץ בכוח עצמו את מחסומי ההתנגדות, והיא שחררה את אגרופה מפיה (יהושע, עמ' 173).

ד. פעולה אוטומטית, לא-רצונית, של שמות משויכים, הפועלים כביכול שלא על דעת בעליהם

46. מעבר לשולחן השתפלה לה הכרס המפונקת. היא בהחלט לא יפה, הרהרתי לעצמי (יהושע, עמ' 197).

47. את הכוכבית לא הצלחתי לראות, אבל בדוחק החרדה שאחזה אותי חתרה לה המשאלה שבלבי אל העיקר (עמיר, עמ' 6).

ה. המבנה הדטיבי עם כינוי פעול המציין מצב שמאחורי התהווה (במבנה הפסיבי הפעולתי) עומד ארגומנט חיצוני אגנטיבי שאינו הנושא של הבינוני הפועל ניתן לטעון כי בתהליך ההאנשה המיוצג במבנה של בינוני פעול וכינוי דטיבי חוזר, הארגומנט הפנימי במבנה התשתית הפסיבי הופך לארגומנט חיצוני.⁴⁰

48. על אדני האשנבים עמדו אצלנו תמיד צנצנות חתומות [...] וכן קקטוס קשה" יום מחופר לו באדמות אגרטל שנסדק (עוז, עמ' 5).

49. ומשקפים שניים, שחורי מסגרת, מונחים להם בראש גבעת ספרים אחרת (עוז, עמ' 61).

נביא להלן דוגמות למבנה שיש בו כינוי דטיבי עודף ליד פעלים עומדים בעלי משמעות דינמית (בבניינים קל, נפעל, פיעל).

50. ויש שהחשמל נפסק לכמה שעות או ימים, והחיים ניגרו להם לאור עששיות נפט מפיוחות (עוז, עמ' 339).

51. ריח צמר וריח נפטלין ופלאגל נמהל כאן באיזה הד עמום של אדי בושם חמקניים המרחפים להם במעבה יערעד של שמלות וסודרים [...] ואוושת משי היתה רוחשת ומנשבת לה כמו רוח ים רכה (עוז, עמ' 260).

39. לפי הגדרתו של קליימן, 1991, עמ' 74, 318.

40. השווה בורר וגרודזינסקי, 1986, עמ' 191–192.

52. כפר בוורי שאן [...] ולו שובכי יונים וגגות רעפים אדומים מבצבצים להם פה ושם בין ברושים לאורנים [...] (עוז, עמ' 54).

מעניין לציין שגם המבנה שבו ב" היחס הלא-מוצרכת, המציגה משתף-מושא והנמצאת בתפוצה משלימה עם המבנה האקוזטיבי הישיר, משמש לעתים עם נושא מואנש.⁴¹ למשל, בא לפתע גל אדיר של רוח והכה בי [??הכה אותי] בחוזקה (ביאליק, עמ' 11).

5.2 אפנון מכון נושא של התוכן הפרדיקטיבי

גם בדוגמות שלהלן המבנה עם הכינוי הדטיבי החוזר הנו בעל אוריינטציה לנושא, אך כאן משמעותו משקפת את פרשנותו של הדובר לתוכן הפרופוזיציה כולה. גם כאן משמעות "מעוכרת" זו של המבנה מודגשת לעתים קרובות הדגשת יתר באמצעות מתארים מפורשים, כגון בנחת, לאט, בזהירות, באחריות, או באמצעות תארים סובייקטיביים, כגון שאנן, קליל, מתוק, נחמד וכיצא באלה.

5.2.1 שאננות, רוגע, שלווה, נחת

53. משני עברי הרחוב עמדו בתים חד-קומתיים קטנים ונעימים [...] ובכל אחד מהם [...] חי לו חי הגות שאננים חוקר דגול או פרופסור מהולל או מלומד בעל שם עולם (עוז, עמ' 55-56).

54. אבל מעולם לא ראיתי אותם יוצאים לטייל בו או יושבים להם לרוח הערב על אחד משני ספסליו הדהויים (עוז, עמ' 59).

55. בהן גבירות נעימות ומהודרות ואדונים נינוחים ואמידים [...] ספונים להם בנחת בבתים נאים [...] נהנים ורואים את עולמם בחייהם, לא כמונו כאן (עוז, עמ' 51).

5.2.2 חומד, מתיקות, סימפטיה (בעיקר בספרות ילדים)

56. [החתול] רוחף-מנתר לו לעומתנו על כריות כפותיו הרכות, מתוק ויודע היטב את סוד כוח מתיקותו ועושה בה שימוש כובש לבבות (עוז, עמ' 322).

57. שולי היה דג קטן שחי לו בים התיכון. כולם אהבו אותו והוא אהב את כולם אבל הוא היה קצת עצוב. הוא שט לו בעומק של כמה מטרים מתחת למים ושאל את עצמו: "לאן? (מאירסון, עמ' 6).

41. תופעה דומה מצויה בספרדית באלטרנציה θ/a (בין המבנה האקוזטיבי הישיר למבנה האקוזטיבי הלא-ישיר בדטיב). למשל (לפי מולכו, 1980, עמ' 218): "Los ácidos atacan metales - מילולית: "חומצות תוקפות מתכות". המובן: "גורמות חלודה למתכות" (דה-מטפוריזציה של "תוקפות מתכות"); "Los ácidos atacan a los metales" - "חומצות תוקפות מתכות" במשמעות מטפורית של עימות בין שתי ישויות; ראה הלוי (א); הלוי (ב); הלוי (ג).

5.2.3 קלילות או עדינות

58. הילדה המחופשת ריחפה לה, קלילה, בין טורי האצטבאות עמוסות גלילי אריגים ופנתה אל אחד המעברים דמויי המנהרה (עוז, עמ' 260).

59. עד היום אני עוצם לפעמים את עיני ורואה את איש השיבה הדקיק-השברירי הזה מדשדש ועובר, פזורדעת [...] בפסיעות החרסינה החישניות שלו, חולף-עובר לו כמו גוליבר זעיר בארץ הענקים (עוז, עמ' 77).

5.2.4 אמירה אירונית שמשמעת ממנה גנדרנות מתחננת

60. אני זוכרת שאנחנו היינו ככה לועגות אחת לשנייה [...] מי סידרה לה קצת ככה את החולצה לכבוד אנטון? מי שמה לה פרח בשערות לכבוד אנטון? ומי לכבוד אנטון יצאה לה לטייל ברחוב בחצאית קפלים מעומלנת ובגרביים קצרים ולבנים כמו שלג? (עוז, עמ' 195).

61. רק פעמיים בשנה מאמה היתה מתקשטת לה כמו המרכבה של הצאר והולכת ככה לבית הכנסת או לאיזה נשף צדקה: שכל העיר תראה ותתפוצץ מקנאה (עוז, עמ' 202).

5.2.5 לאט, בזהירות או במיומנות

62. גם אני הייתי מרוצה מעצמי, ובדרכי חזרה הביתה, עת שטתי לי לאט ובזהירות בין המשאיות הקטנות של מחלקי החלב, תהיתי האם לספר [...] (יהושע, עמ' 276).

63. [...] אישיותו של גיבור, אשר בשעת שחר חורפית זו מתמרן לו במיומנות ובאחריות גמורה על גבי האופנוע שלו בזרם התנועה התלאביבי (יהושע, עמ' 137).

5.3 תפקידו של המבנה כחלק מפעולת דיבור מכוונת וכחתימה אישית של המוען על תוכן המבט

לשונות שונות מציינות את המודוס האישי שלפיו הדובר ממקם את האירוע בשיח באמצעות שימוש בפעלים מודליים, באמצעות נקיטת מודוסים דקדוקיים שונים, וכן באמצעות מיליות ויסודות קליטיים שונים (דבוקים לפועל או נפרדים ממנו), כפי שמדגים המבנה שהוא מושא עיונו.⁴² בדוגמות שנביא להלן משמש המבנה הנרון, של פועל + ל- + כינוי קו-אגנטי, בתפקיד מודלי. הדובר משליך על העולם כפי שהוא את תפיסתו את האופן שעליו להיות בהתאם לקוד המוסרי-החברתי שאימץ לעצמו, כלומר לפנינו מודליות דאונטית המהווה חלק מפעולת דיבור "מכוונת" (directive לפי סירל),⁴³ שמטרתה לגרום לנמען לפעול על פי הנאמר. נוסף לכך

42. עיין פלמר, 1986, 1.5§ ובעיקר 1.5.3§.

43. סירל, 1983, עמ' 166. על הקשר בין מודליות דאונטית לפעולת דיבור מכוונת (directive) ראה פלמר, 1986, פרק 3.

משמש המבנה הנדון כחתימה אישית של המועץ על התוכן הלוגי-הסמנטי של הפרופוזיציה. למשל:

64. "תתבייש לך, זרובבל!" היתה רועמת פתאום (עוז, עמ' 321).

המבנה של פועל עם כינוי דטיבי חוזר מופיע כאן כחלק מפעולת דיבור של תוכחה במבנה של סוביינוקטיב. החתימה האישית של המועץ, שתפקידה לחזק את פעולת הדיבור, מביעה "אני אומר לך שאתה צריך להתבייש". במקרה זה היא משתמעת, אך היא עשויה גם להיות מפורשת. למשל במבצע שלהלן עם "דע לך ש-":

65. דע לך שאני לא אסכול את זה יותר!

לפי הפילוסוף האנגלי הייר (1970), חתימה אישית מעין זו של המועץ היא חלק מן המישור הנאוסטי (neustic)⁴⁴ של המבצע. את חלק המשפט המתאים לסוג פעולת הדיבור שהמשפט מבצע (קרי, שהוא סימן המודוס) הוא מכנה "המישור הטרופי" (tropic), ואילו את היסודות השייכים לתוכן הלוגי-הסמנטי של הפרופוזיציה הוא מכנה "המישור הפרסטי" (phrastic)⁴⁵. נוסף ונדגים להלן את תפקודו של המבנה הדטיבי הנדון כסמן שיח של פעולת הדיבור (קרי, תפקודו במישור הטרופי) וכחתימה אישית של המועץ על תוכן המבצע (תפקודו במישור הנאוסטי).

א. בטיפה (אפודוסיס) של מבנה תנאי המביע פעולת דיבור של הצעה:

66. אם כל כך אני משתוקק להיות בניתוח שלו, אז שאסע לי לבדי, והיא תגיע אחרי (יהושע, עמ' 300).

ב. ליד מודלים דאונטיים המביעים הצעה (כדאי, עדיף, מוטב וכיוצא באלה) במבנה ש- + יפעל:

67. מוטב שלא נשקע לנו בדירונת המשונה הזו, עם מטבח מפויח ושולחן אוכל גדול (יהושע, עמ' 82).

ג. בפעולת דיבור של הטפת מוסר במבנה של שאלה רטורית עם צורת מקור:

68. החלוצים בקיבוצי הגליל יושבים לילה-לילה [...] לאור נרות רועדים ברוח [...] אז איך תוכל אתה להתעלם מהם? לשבת לך כמו רוטשילד לאור נורה זוהרת של ארבעים ואט? (עוז, עמ' 25).

ד. במבנה של שאלה רטורית להבעת השתוממות והסתייגות ממצב מסוים:

69. ואתם בפה - הרי אתם מזקינים לכם, אה? (גנסיין, בטרם, עמ' 258⁴⁶).

44. vj ביוונית פירושה 'כף'. היא משמשת לציון הסכמה ואישוש הדברים.

45. עיין ליונס, 1977, עמ' 749-751.

46. מצוטט אצל אבן-זוהר, תשמ"ו, עמ' 31, כדוגמה לקאלק בהשפעת הרוסית.

התרגום לעברית בת זמננו, לדעת אבן-זוהר, הוא "אז מה, אתם מזדקנים פה, מה? / אז אתם מזדקנים, מה? / אז אתם פה מזדקנים לכם, מה?". אבן-זוהר מציין כי יש להבין את הדטיב הקר-פרנציאלי כאן כמציין מודוס של "עושים מעשה בלי לתת את הדעת על התוצאות שלו לגבי הזולת".

ה. מתן לגיטימציה למצב אחד והתנערות ממצב שאינו הולם את הקוד המוסרי-החברתי של הדובר, במבנה של עתיד מודלי:

70. המרדים הוא הרופא הפנימי האמיתי, ויחטט לו המנתח כאוות נפשו בקרביים הכי פנימיים (יהושע, עמ' 161).

ו. התנערות ממצב שאינו הולם את הקוד המוסרי-החברתי של הדובר כחלק מפעולת דיבור של השאת עצמה אירונית:

71. ובאמת, מה לפילולוגים ולפילוסוף בוזגלו? [...] יתענג לו, כדבריו, על המעיינות הקרירים של הפילוסופיה ה"אפלטונית" וימשיך לחסות בצלו הטוב של החנטריש (הארץ, 24.5.2002).

ז. ש- + יפעל כחלק מפעולת דיבור של קללות ו"איחולי רע":

72. שתלך לה! (דוגמה של גלינרט, 1989, עמ' 244, שהוא מתרגמה Away with her).

כיוצא בזה במבנים כגון שתלך לה לעזאזל!, שישבתו להם כמה שהם רוצים!, שיתעשרו להם, אבל לא על חשבונך.

ח. ליד יפעל בפעולת דיבור של הצעה:

73. מזמן לא רבצנו במיטה בבקר, אולי נתפנק לנו ככה כל היום (שלו, עמ' 16).

מבצע זה ניתן להשוות לפסוק: "אלכה לי אל הגדולים" (יר' ה, ה).

ט. ליד יפעל בפעולת דיבור של הצעה ידידותית או של הצעה הנאמרת באירוניה:

74. "למה לא תמצא לך סוף סוף איזה ספר הגון לקרוא בו? או שניתן לך נייר ועפרונות ותשב לך בשקט ותצייר לנו ציור נחמד? לא? (עוז, עמ' 65).

כיוצא בזה במבנים של צורות ציווי המשמשים חלק מפעולת דיבור של הצעה, כגון צא לך לטייל ברחבי העולם (השווה: "חווה לך ברח לך", עמ' ז, יב), ובמבנה שמודגש בו הנמען, שההצעה מופנית אליו, המוצג בעמדה מנוגדת לזו של הדובר, כגון יופי, אתה שכב לך על החוף ואני אלך לחפש עצים למדורה (השווה: "ויאמר אברהם אל נערי, שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה", בר' כב, ה)⁴⁷.

י. ליד צורות מקור המשלימות מודלים דאונטיים ואפיסטמיים: המבנה הכולל כינוי דטיבי חוזר אינו מתממש ברגיל בצורות מקור המשלימות לקסמות המציינות

47. השווה דוגמות 76, 77 להלן במבנה של טופיקליזציה.

מודליות דאונטיות כגון חייב, צריך, יכול, מוכרח, רשאי, מבטיח, ובצורתן השמנית: החובה, היכולת, ההבטחה וכיוצא באלה. למשל, ??אנחנו חייבים לצאת לנו לחו"ל, ??חובתנו לצאת לנו לחו"ל. הטעם לכך הוא תוכנם הסמנטי של מבנים מודליים אלה שאינו מציין שהפעולה הגיעה לידי מימוש, לעומת פעלים מודליים אפיסטמיים שיש בהם רכיב של פקטיב (factive), כלומר המניחים באופן לוגי את קיום התהליך. למשל, היא ידעה לשבת לה בשקט ולא להתערב בשיחה. אולם הכינוי הדטיבי החוזר מנוע בדרך כלל מלבוא ליד צורות מקור המשלימות מודלים אפיסטמיים המטילים ספק בפקטואליות של האמור להתרחש. למשל, ??רותי הייתה אמורה לנגן לה את היצירה, ואני הייתי אמור להקליט אותה. לעומת זאת כשהמודליות האפיסטמית מביעה מצב (ולא התרחשות), המבע קביל. למשל, רותי הייתה אמורה לשבת לה על הכיסא ואני הייתי אמור לעמוד לידה.⁴⁸

העולה מכאן: המבנה הכולל את הכינוי הדטיבי הקואגנטי מציין את הבחירה האישית של הדובר למקם את האירוע בשיח כאירוע ממשי. התממשותו בדרך החיווי (האינדיקטיב) אין פירושה שהפעולה המתוארת אמתית, אלא שהדובר בוחר להציגה כחלק מן המציאות. התממשותו של המבנה הכולל את הכינוי הדטיבי הקואגנטי בדרך הסוביונקטיב פירושה שהדובר ממקם בשיח את הפעולה המיוחלת כפעולה שסבירותה להתממש גבוהה. מטעם זה מנוע ברגיל כינוי הדטיב הקואגנטי במבני שלילה (כלומר במודוס ה-irrealis), למשל, אחרי חמש דקות הוא הסתלק לו, לעומת ??אחרי חמש דקות הוא לא הסתלק לו.

6. המאפיינים התחביריים העיקריים של סביבות התממשותו של המבנה הכולל כינוי דטיבי קואגנטי

6.1 הכינוי הדטיבי הקואגנטי הוא, כאמור, יסוד לשוני נתמך מחויב, כלומר עליו להופיע ככינוי ועליו להיות צמוד לפועל בעמדה פוסט-ורבילית. כמו כן אין הוא ניתן להמרה בגוף אחר.

48. נראה כי ברור וגרודווינסקי (1986, עמ' 201) אינם מבחינים בין פקטואליות של התרחשות לפקטואליות של מצב ומייחסים את ההבדל בין שתי צורות ההבעה למעמדו של הצ"ש-הנושא במבנה העומק. לטענתם, כאשר הוא מייצג את הארגומנט החיצוני המבע הוא דקדוקי, ואילו כאשר הוא מייצג את הארגומנט הפנימי אין המבע דקדוקי. כגון רני אמור לשבת לו בפניה ולהסתכל (רני = נושא במבנה העומק), לעומת *התיק אמור ליפול לו (התיק = נושא במבנה העומק). הם גם אינם מבחינים בין מבנה מודלי למבנה אינדיקטיבי. במשפטים ראיתי את רני יושב לו בפניה, לעומת *ראיתי את רני נופל לו מהכיסא, המשפט השני עשוי להיות קביל, לדעתי, בסיטואציות פרגמטיות מסוימות. למשל בקלטת הווידאו רואים איך כולם מרימים את דני ביום ההולדת, והוא נופל לו (אט-אט) מן הכיסא.

6.2 במבנה דר-מקומי: החלשת הטרנזיטיביות
כאשר הדטיב הקואגנטי נערך ליד פעלים טרנזיטיביים מובהקים, הוא נקרה לפני המושא הישיר. במקרים כגון אלה המושא הישיר אינו מייצג מושא קטגוריאלי מובהק (קרי, מושא מובהק, בתפקיד תמטי של פציינט). למשל, דני שבר לו חלונות (עם מושא גנרי), לעומת ?דני שבר לו את חלון המטבח שלנו (עם מושא מובהק).

(דוגמה 26 לעיל): ענק אחד [...] היה מתנפל על כפרים, משפחות חוסף לו, לעומת ?ענק אחד התנפל על הכפר שלנו וחטף לו את הילד שלי.
נכנסתי הביתה וניתקתי לי את הטלפון (המושא משויך, כלומר קו-פרנציאלי), לעומת ?נכנסתי לדירה של רותי וניתקתי לי את הטלפון שלה (המושא אינו משויך).

מבנה הכולל את הכינוי הדטיבי החוזר משקף, כאמור, אוריינטציה לנושא, לפיכך כשיש בו פועל טרנזיטיבי מובהק הוא גורם להחלשת הטרנזיטיביות. הצבתו של כינוי דטיבי חוזר במבנה טרנזיטיבי מובהק יוצרת סתירה בין כיוון המבנה הטרנזיטיבי (המשקף הפניית האנרגיה כלפי המושא) ובין כיוון המבנה הרפלקסיבי (המופנה חזרה לנושא).

6.3 הגבלת התממשותו של הכינוי הדטיבי במבנה פסיבי
כאמור, העריכה הנוקטת כינוי דטיבי חוזר משקפת ראייה אימפרפקטיבית ודינמית של תהליך או של תיאור מצב סטטי. המבנה הפסיבי (הפעולתי) אינו מתיישב ברגיל עם ראיית האירוע מבפנים, שכן תפקידו המובהק לציין התבוננות בפעולה מצד הגשמתה (כלומר, מנקודת מבט פרפקטיבית), למשל ??החולצה סודרה לה (על דרך דוגמה 60 לעיל, מי סודרה לה קצת ככה את החולצה). עם זאת, הכינוי הדטיבי החוזר ניתן למימוש ליד צורות בינוני פעול המציינות מצב שאחראי לו פועל אחר שאינו נושא המשפט. למשל, דוגמה 48 לעיל, קקטוס קשה יום מחופר לו באדמת אגרטל, ודוגמה 49 לעיל, המשקפיים מונחים להם, ואף ליד כינוי פעול הגוזר מפועל סטטיבי-אינקוהטיבי, למשל בדוגמה 15 לעיל, אני מאכיל את שיבי הישובה לה בכיסא גבוה. מעניינת היא הדוגמה להלן:

75. [...] כדבר המובן מאליו, קורא דרור לדמיוני, והוא שולח לו לחופשי להשתולל כאוות נפשו (עמיר, עמ' 291).

בדוגמה זו בא לידי ביטוי שימוש "סוטה" מעניין של עמיר במבנה הכולל כינוי דטיבי קואגנטי ליד פסיב פעולתי (בעבר ולא בצורת בינוני פעול), היוצר מתח בין המשמעות הצפויה הרגילה של המבנה הפסיבי שבו הנושא מייצג למעשה את הארגומנט הפנימי (המושא הסמנטי), ובין המבנה הכולל כינוי דטיבי קואגנטי שבו הנושא אינו מייצג ארגומנט פנימי במבנה התשתית. עמיר מנצל מתח זה להאנשה וכן כדי לציין כי אין לבעלים שליטה על דמיונו והדמיון פועל על דעת עצמו.

6.4 הכינוי הדטיבי החוזר בחלק הנשוא של מבני טופיקליזציה

מבחינת מבנה המסר, הכינוי הדטיבי הקו-אגנטי הוא חלק מן הנתון (התמה) ואינו יכול להיות אנפורי לנושא המצוי במוקד. למשל, הוא מנוע ברגיל במשפט מבוקע, כגון ?זה אני שישבתי לי בפינה ובכיתי. לעומת זאת, הוא עשוי להופיע ככינוי מוסב לנושא במבנים של טופיקליזציה, שבהם הדובר מעמיד את עצמו כמעין עד להתממשות האירוע (eventuality).

הטופיקליזציה משמשת בלשון הספרות כאמצעי להבלטת דמות אחת לעומת דמויות אחרות או כאמצעי ליצירת ניגוד בין דמויות. במבנים של ייחוד הנושא מודגשת העמדה הסובייקטיבית כלפי הדמות המובלטת לא רק באמצעות הצבה קדמית (או אחורית) שלה, אלא אף באמצעות המבנה הכולל כינוי דטיבי חוזר באיבר הנשואי של הפסוק.⁴⁹ בעריכה זו מובלט המשתתף-הנושא יחד עם פעולתו. למשל, במבנה של ייחוד קדמי:

76. רק תסתכלו על האגואיסטית הזאת, היא יושבת לה בישיבות והילדים המסכנים שלה [...] משלמים את מלוא המחיר (עוז, עמ' 210).

77. בגליל ובעמקים [...] חלוצות וחלוצים עובדים כעת את אדמתם, שרירים, שתקנים ושזופי שמש. ואילו הוא, הסטודנט הרציני והמעמיק מווילנה, הוא חורש לו כאן תלם משלו: ביום מן הימים יהיה אף הוא פרופסור על הר הצופים (עוז, עמ' 152).

בשתי דוגמות אלה הניגוד בין הדמויות מובע בראש ובראשונה באמצעות הטופיקליזציה. בדוגמה 76 הטופיק הוא היא לעומת הילדים ובדוגמה 77 הטופיק הוא הוא לעומת החלוצות והחלוצים. אולם הניגוד בין הדמויות והעמדה הסובייקטיבית כלפי הדמות המובלטת מודגשים אף באמצעות העריכה הנוקטת את הכינוי הדטיבי החוזר הממקד את תשומת הלב בדמות הראשית והמציג אותה בניגוד לדמויות האחרות. במבנה זה מובלט יחסו האישי של הדובר כלפי הדמות הראשית ופעולתה. בדוגמה 77 תורם לכך אף הכינוי הפוססיבי העודף משלו, המוסב אל הדמות המובלטת ואל הקניין העתידי שלה (התלם, כלומר המסלול האקדמי), הנתפס בעיני הדובר (המזדהה עם הגיבור הראשי) כאילו היה כבר ברשותה.⁵⁰ הוא הדין במבנה של ייחוד אחורי:

78. לא הייתי מציע להישאר פה ולחכות [...] עד שנקנה לנו אנחנו את הנימוסים והנורמות שלהם (עמיר, עמ' 175).

49. השווה נוס (1995, עמ' 332) המתאר את המבנה הכולל את הכינוי הדטיבי החוזר בלשון המקרא (כגון בר' כב, ה), תוך השוואה עם מבנה מקביל בלשונות אפריקניות: constructive subject focus. לדעתו, תפקידו אינו רק למקד את תשומת הלב בנושא אלא אף להעמידו בניגוד לקבוצה או לפרטים אחרים.

50. עיין 2.3§ לעיל על הדמיון בין המבנה הכולל כינוי דטיבי קו-אגנטי ובין מבנים הכוללים כינוי פוססיבי עודף.

7. סיכום

הגדרתי את המבנה הכולל כינוי דטיבי עודף קו-אגנטי, בעיקר בשימושו המיוחדים בעברית של ימינו, כסוג של דטיב אתי שניתן לראותו כקטגוריית ביניים בין דטיב אתי לדטיב פוססיבי (2.3§). כמו הדטיב הפוססיבי, גם הכינוי הדטיבי הקו-אגנטי משקף התבוננות באירוע מצד אחד המשתתפים בו. בדטיב הפוססיבי הפעולה על החלק המשוך משתקפת מצד הבעלים או מצד השלם, ובכינוי הדטיבי הקו-אגנטי הפעולה משתקפת מנקודת מבטו של המשתתף-הנושא, כפעולה היוצאת ממנו והחוזרת אליו. בשניהם האירוע או המצב מתוארים מנקודת הראייה האישית של הדובר (בין שהוא מזדהה עם האגנט ובין שהוא מזדהה עם הבעלים) ושניהם מסומנים מבחינת הפונקציה האקספרסיבית שהם ממלאים, דהיינו יצירת יחס אוהד או יחס ביקורתי כלפי המשתתף-הנושא.

הראיתי כי בין המבנה הרפלקסיבי האמתי (הכולל לעצמו) ובין המבנה הכולל כינוי דטיבי קו-אגנטי קיימת תפוצה משלימה רק בתבניות מסוימות ועם פעלים בעלי תכונות סמנטיות מסוימות, כגון פעלים טרנזיטיביים של עשייה ושל השגה (2.4§). הכינוי הרפלקסיבי לעצמו מנוע מלבוא ליד פעלים עומדים וליד פעלים אינטרנזיטיביים אחרים, כגון פעלים בצורה רפלקסיבית, פעלים בעלי משמעות מדיר-פסיבית ופעלים במבנה ארגטיבי. לעומת זאת הכינוי הדטיבי הקו-אגנטי עשוי לבוא ליד פעלים עומדים (בבניינים קל, פיעל, נפעל והפעיל), ליד פעלים שהרפלקסיביות מסומנת בצורתם (בנפעל ובהתפעל) וכן ליד צורות בינוני פעול. זאת ועוד, בניגוד למבנה הרפלקסיבי האמתי, המבנה הדטיבי עשוי להתממש עם משתתף-נושא שאינו חייאנוש כדי לציין עצמאות של דוממים הפועלים, כביכול, על דעת עצמם, ללא כוונת מכון. הטענה שהעליתי הייתה כי הבלדים אלה בין שתי צורות העריכה משקפים שתי מסגרות מבניות שונות שעל פיהן ממשיג הדובר את האירוע.

טענתי כי במסגרת המבנית הדטיבית מיטשטשת התכליתיות והאפקטיביות של הפעולה (3§), דהיינו כאשר הפעולה טרנזיטיבית, מוחלש מעמדו של הפעול כמשתתף המהווה את יעד הפעולה. לכן, כאשר מופיע לפני המושא כינוי דטיבי חוזר, אין המושא מייצג ברגיל מושא "אמתי" (6.2§). במבנה זה הפועל ומשלימו מהווים יחידה פועלית אחת (יחידה מורכבת), וכיוון הפעולה מוסט אחורה, אל עבר המשתתף-הנושא. הראינו כי עצמת הפעולה מוחלשת גם במבנה הכולל פועל תנועה אינטרנזיטיבי. הגבלת התממשותו של המבנה הדטיבי במבנה פסיבי (6.3§) כרוכה במשמעות המופשטת של המסגרת המבנית. כמו כן טענתי כי מבנה זה מקהה את תכונותיו הקטגוריאליות של הנושא כיסוד העצמאי, הניטרלי והאובייקטיבי ביותר במשפט, שכן במבנה זה האירוע מומשג מנקודת הראייה הסובייקטיבית של הדובר והנושא נתפס כפועל וכפעול כאחד.

ביקשתי להראות כי המבנה של "פועל + ל- + כינוי חוזר" הוא אחד האמצעים

התחביריים שנוקטת העברית החדשה כדי להביע את האספקט של הפעולה (§4). טענתי כי במסגרת מבנית זו מומשג האירוע מנקודת ראייה אימפרפקטיבית, כלומר מתוך התבוננות באירוע מבפנים (כמו בתצלום תקריב), בכל הקשור בתהליך התרחשותו ובגווניו השונים של אופן התרחשותו. הראיתי כי מבנה זה מאפשר "מתחת" אינטרס לדרטיב, המשגת פעולה נקודתית כאיטרטיבית, וכשהוא כולל פעלים רזולטטיביים ופעלים טללים משמש המבנה מסגרת קוגניטיבית לשינוי נקודת הראייה מהתבוננות באירוע להתבוננות בתהליך. עוד אמרתי כי שינוי נקודת הראייה מפרפקטיבית לאימפרפקטיבית אינו תלוי במבנה הלקסיקלי היסודי של הפועל דווקא ואף לא בערכיותו (כלומר במבנה האקטנציאלי שלו). עם זאת מסגרת מבנית זו היא אכסניה מוגבלת, שנוטים להתקשר אליה פעלים בעלי מבנה סמנטי מסוים. התממשותם של פעלים רזולטטיביים במבנה זה אינה צפויה מראש.

ועוד זאת, הראיתי כי תפקודו האספקטואלי של המבנה הנדון מתקשר עם תפקודו המודלי, שכן במבנה זה הדובר ממקם את האירוע כאן-ועכשיו בהתאם למודוס האישי-הסובייקטיבי שלו. הוא צובע את המשמעות הלוגית-סמנטית של הפרדיקציה בגוון סובייקטיבי גם באשר לאופן ביצוע הפעולה ומניעה מנקודת מבטו האישית (§§5.1, 5.2). הראיתי גם כי המבנה האמור משמש סמן שיח של פעולת דיבור מכוונת (כגון הצעה, עצה, הטפת מוסר, תוכחה) שבאמצעותה מובעת השקפת עולמו על הדרך שהדברים צריכים להתנהל על פי הקוד המוסרי-החברתי שלו. כמו כן הראיתי כי למבנה הדטיבי הנדון תפקיד במישור הנאוטטי של המבע, כמציינ את החתימה האישית של הדובר על פעולת הדיבור ועל תוכן הפרופוזיציה (§5.3). הכינוי הדטיבי החוזר מופיע לא רק בדרך החיווי אלא גם בדרך המשאלה (סובייקטיב). בשתייהן רואה הדובר את האירוע מבחינת הפקטואליות שלו. התממשותו של המבנה הדטיבי הנדון מנועה על כן במודוס ה-irrealis.

מצד מבנה השיח, בעיקר השיח הספרותי, עמדתי על תפקידו של המבנה הכולל את הכינוי דטיבי החוזר בהבלטת הדמות מן הרקע. ברקע (המייצג בדרך כלל עולם אחר, מרוחק) משמש המבנה הכולל את הכינוי הדטיבי החוזר. בכך הוא מאפשר השתהות והבלטת הדמות (או הדמויות) המופיעה בהמשך כחלק מן המסר החדש (הרמה). לכך מתקשרת התנהגותו התחבירית, כגון הימצאותו בחלק הנשוא של מבנה ייחוד (§6.4) שבו הכינוי הדטיבי מוסב לנושא (התמה) המוצג בייחוד קדמי או אחורי.

התרחבות שימושיו של המבנה הכולל את הכינוי הדטיבי החוזר היא אחת העדויות לשימושים החדשים שעושה העברית בת ימינו במבנים שירשה מן המקורות לצורך שכלול אמצעי ההבעה שלה כלשון חיה ומתפתחת המשמרת מערכת צורנית-תחבירית של לשון עתיקה.⁵¹

51. כפי שהשכיל לתארה גולדנברג (תשנ"ו).

הקיצורים הביבליוגרפיים

מקורות מן הספרות העברית החדשה (המקורית והמתורגמת) אבולעפיה וסידון = "אבולעפיה וא' סידון, מעלה קרחות, תל-אביב תשמ"ד (בלי ציון עמודים)

באר = ח' באר, עת הזמיר, תל-אביב תשמ"ח

ביאליק = ח"נ ביאליק, "האשה ומשפטה עם הרוח", ויהי היום [מעובד לילדים], תל-אביב 1983

יהושע = א"ב יהושע, השיבה מהודו, תל-אביב תשנ"ד

מאירסון = ג' מאירסון, סיפורים שהמצאתי לבד, תל-אביב תשנ"ז

סידון = א' סידון, שירים רעים לילדים טובים, ירושלים (חש"ד, בלי ציון עמודים)

עוז = ע' עוז, סיפור על אהבה וחושך, ירושלים 2002

עמיר = א' עמיר, אהבת שאול, תל-אביב תשנ"ח

קרת = א' קרת, צנורות, תל-אביב תשנ"ב

רולינג = ג'ואן ק' רולינג, הארי פוטר וחדר הסודות, תרגום: ג' בר הלל, תל-אביב 2001

שלו = צ' שלו, בעל ואישה, תל-אביב 2000

שמעוני = "שמעוני, חדר, תל-אביב תשנ"ט

מחקרים

אבן-זוהר, תשמ"ו = א' אבן-זוהר, "הדיאלוג אצל גנסין ושאלת המודלים הרוסיים", אורי ניסן גנסין: מחקרים ותעודות, בעריכת ד' מירון וד' לאור, ירושלים תשמ"ו, עמ' 11-41

אולנדרוף, 1985 = E. Ullendorff, "Along the Margins of Agnon's Novel = 1985 Shirah", *Mélanges linguistiques offerts à Maxime Rodinson par ses élèves, ses collègues et ses amis*, ed. Ch. Robin, Paris 1985

אולנדרוף, 1992 = E. Ullendorff, "Some Observations on the *DATIVUS* = 1992 ETHICUS in Semitics and Elsewhere", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam* 15 (1992), pp. 1-9

אריווה ואחרים, 1986 = M. Arrivé, F. Gadet, and M. Galmiche, *La* = 1986 *grammaire d'aujourd'hui, guide alphabétique de linguistique française*, Paris 1986

בד"ב = F. Brown, S. R. Driver and C. A. Briggs, *A Hebrew and English = 1966 Lexicon of the Old Testament*, Oxford 1966

בורר וגרוזינסקי, 1986 = H. Borer and Y. Grodzinsky, "Syntactic = 1986 Cliticization and Lexical Cliticization: The Case of Hebrew Dative Clitics", *Syntax and Semantics*, 19, New York 1986, pp. 175-217

- R. W. Langacker, *Concept, Image and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar*, Berlin 1990 = 1990, לנקר,
- M. Molho, "Sur la grammaire de l'objet en espagnol", = 1980, מולכו, *Travaux de linguistique* 28 (1980), 1, pp. 213-225
- T. Muraoka, "On the So-called DATIVE ETHICUS in Hebrew", = 1978, מוראוקה, *Journal of Theological Studies* 29 (1978), pp. 495-498
- P. A. Noss, "The Hebrew Post Verbal Lamed Preposition Plus Pronoun", = 1995, נוס, *The Bible Translator* 46 (1995), pp. 326-335
- D. Neumann, "The Dative and the Grammar of Body Parts in German", = 1996, ניומן, *The Grammar of Inalienability*, ed. A. Chappell and W. McGregor, Berlin-New York 1996, pp. 745-749
- סוקולוף, תשכ"ט = מ' סוקולוף, "העברית של בראשית רבה לפי כתב-יד ואטיקן 30", לשוננו לג (תשכ"ט), עמ' 270-279
- J. R. Searle, *Intentionality*, Cambridge 1983 = 1983, סירל,
- F. R. Palmer, *Mood and Modality*, Cambridge 1986 = 1986, פלמר,
- B. Comrie, *Aspect*, Cambridge 1976 = 1976, קומרי,
- M. H. Klaiman, *Grammatical Voice*, Cambridge 1991 = 1991, קליימן,
- S. Rémi-Giraud, "Les grilles de procuste description comparée de l'infinitif en français, grec ancien, allemand, anglais et arabe", = 1988, רמי-גיראו, *L'infinitif*, ed. S. Remi-Giraud, Lyon 1988, pp. 11-68

- בלאו, תשכ"ח = י' בלאו, "החל' בהוראת התחיל בדבר והמשיך בו", לשוננו לב (תשכ"ח), עמ' 53-58
- בנדויד, תשכ"ו = א' בנדויד, לשון מקרא ולשון חכמים, תל-אביב תשכ"ו ברמן, "Dative Marking the Affectee Role: Data from Modern Hebrew", = 1982, *Hebrew Annual Review* 6 (1982), pp. 35-59
- M. M. Bravmann, "The Idea of 'Possession' in Linguistic Expression", = 1977, ברפמן, *Studies in Semitic Philology* 6 (1977), pp. 357-373
- A. E. Goldberg, *Constructions - A Construction Grammar Approach to Argument Structure*, Chicago 1995
- גולדנברג, תשנ"ו = ג' גולדנברג, "העברית כלשון שמית חיה", הלשון העברית בהתפתחותה ובהתחדשותה, הרצאות לרגל מלאות מאה שנה לייסוד ועד הלשון העברית, המלכה"ד: צ' לסמן, ירושלים תשנ"ו
- גוניוס, 1910 = 1910, *Gesenius' Hebrew Grammar*, edited and enlarged by E. Kautzch, Oxford 1910
- L. Glinert, *The Grammar of Modern Hebrew*, Cambridge 1989 = 1989, גלינרט,
- R. M. Hare, "Meaning and Speech Acts", = 1970, הייר, *Philosophical Review* 79 (1970), pp. 3-24 [reprinted in: R. M. Hare, *Practical Inferences*, London 1971, pp. 74-93]
- הלוי (א) = ר' הלוי, "פעלים טרנוזיטיביים בעברית של ימינו בעלי אלטרנציה א/ב: הזיקה בין הסמנטיקה לתחביר", דברי הקונגרס העולמי השלושה עשר למדעי היהדות, ירושלים תשס"א, www.jewish-studies.org
- הלוי (ב) = ר' הלוי, "פעלים טרנוזיטיביים בעברית בעלי שתי צורות השלמה: ישירה ולא-ישירה עם ב' היחס" (בדפוס)
- R. Halevy, "Transitive Verbs with Non-Accusative Alternation in Hebrew Cross-Language Comparison with English, German and Spanish", = (ג) הלוי, *Language Variation*, ed. D. Geeraerts and N. Delbecque, Berlin-New York (in print)
- M. Herslund, *Le datif en française*, Louvain-Paris 1988 = 1988, הרסלונד,
- P. Joüon and T. Muraoka, *A Grammar of Biblical Hebrew*, = 1991, דיואן, Part 3: Syntax, Roma 1991
- כהן, תשנ"ג = ד' כהן, "למ"ד ה'דאטיב' כממלאת חסר תחבירי בעיתונות הישראלית היומית", דברי הקונגרס העולמי ה-11 למדעי היהדות, חטיבה ד, ירושלים תשנ"ג, עמ' 179-184
- J. Lyons, *Semantics*, Cambridge-London-New York-Melbourne 1977 = 1977, ליונס,